

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת בהעלותך - תשפ"ה

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עיני קונטרס זה
להערות והערות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com

פרשת בהעלותך

דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות אל

מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: (ח ב)

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע אומר: מכאן ראינו שההכנה למצוה גדולה מן המצוה, שלפי הדין וכן כתב הרמב"ם: וכן הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לו לזר להדליקן. ואילו הטבת הנרות אסורה בזר.

בספה"ק "בת עין": תמה דיש להבין כפל הלשון 'דבר ואמרת'. אחר כך נאמר 'ויעש כן' ופירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, והקשו כל הספרים דלכאורה אין זה שבח כלל לאהרן הכהן שלא שינה ממצות הקב"ה, שהרי ודאי לא ישנה ואיזה רבותא היא זו?

ומביא את מה דאיתא במדרש [והובא ברש"י]: כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות.

ויש להבין איך היה במצות הדלקת נרות המנורה נחמה על חלישות הדעת שלא היה בחנוכת המזבח, מה ענין זה אצל זה וכבר הק' בן באוה"ח הק'. ועוד יש להבין, למה לא הונח דעתו של אהרן בזה עצמו שהוא היה זה המקריב של כל הקרבנות שהביאו הנשיאים.

ומבאר, דהנה לפני כל מצוה צריך להיות הכנה מקודם, ועיקר שלימות המצוה היא על ידי שעושים מלפניה הכנה כראוי, ובזה עושה כלי שיהא ראוי לקבל אחר כך אור המצוה. וזה היה הטענה של אהרן הכהן, כי הנשיאים במה שעשו הפעולה הראשונה והתחלת עבודת המזבח ע"י שהביאו קרבנות לחנכו, עשו בזה הכנה מעליא למצות המזבח להמשיך על ידו השראת השכינה והקדושה, אבל אהרן ושבטו לא היו בהכנה זו, ועל כן לא הונח דעתו של אהרן במה שהוא הקריב את הקרבנות בפועל, שהרי מ"מ לא לקח חלק בפעולת ההכנה הראשונה.

ולזה אמר לו הקב"ה: שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות, ורצ"ל שבמצוה זו של המנורה תעשה אתה ההכנה בשלימות, שהרי בעשיית גוף המנורה לא שייך הכנה שהרי המנורה נעשית מאליה, ואם כן כל התחלת ההכנה למצות המנורה היא התיקון של הדלקת והטבת הנרות, וזה היה על ידי אהרן, משא"כ ההכנה שעשו הנשיאים לחנוכת

המזבח לא היה ההכנה הראשונה ממש, כי כבר היה הכנה קצת לפני כן ע"י אותן שעשו את המזבח, וזהו שאמר לו הקב"ה 'שלך גדולה משלהם'. ודפח"ח.

אי' במדרש שחלשה דעתו של אהרן הכהן והיה אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטו של לוי וכו' עיי"ש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: לכך לא הביא מש"ר ע"ה לנדבת המשכן, כי כל הנדבות היו רק למי שהיה לו נגיעה בחטא העגל, ומשה רבינו ע"ה לא חטא בזה כלל, ומזה הטעם גם לא הקריב שבטו של לוי, כי כיון שהקרבנות הנשיאים היה לתקן חטא העגל, לכן היות ושבט לוי לא היה בהחטא, לא הקריב עמהם.

כותב הגר"ח ק"ק זצ"ל ב"טעמא דקרא": בפרשה זו מופיעה המילה "מנורה" ארבע פעמים: פעמיים בכתוב מלא ופעמיים בכתוב חסר.

ומפרש זאת כך: הנה המנורה שעשה משרע"ה הייתה קיימת בבית ראשון, כמבואר בגמרא [מנחות צב:], ובשעת החורבן לקחו הכשדים לבבל, כמפורש בסוף ספר ירמיהו. כשבנו את ביהמ"ק השני נאמר בספר עזרא שהחזירו את כל כלי המקדש שהורידו לבבל, ומן הסתם החזירו בתוכם גם את המנורה שעשה משה רבינו.

מנורה זו הייתה קיימת עד ימי היוונים, שאז טמאוה והשתמשו בה, ונפסלה מעבודה [כמ"ש בגמ' [ע"ז נב:]: לגבי המזבח]. ולכן כשנצחו בית חשמונאי עשו מנורה משפודים של ברזל [שכשר בדיעבד]. העשירו, עשאוה של כסף, חזרו והעשירו. עשאוה של זהב, ומנורה זו האחרונה נשארה עד חורבן הבית.

נמצא, שארבע מנורות נעשו ע"י עם ישראל לאורך הדורות: שתיים של זהב כפי שצריך לעשות מעיקר הדין, ושתיים של מתכת ושל כסף, שכשרות רק בדיעבד.

כנגד ד' מנורות אלו נכתבה בפרשתנו המילה "מנורה" ארבע פעמים, פעמיים בכתוב מלא, כנגד שתי מנורות הזהב, ופעמיים בכתוב חסר, כנגד שתי המנורות, שיהו כשרות רק בדיעבד.

ברש"י: מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב עיי"ש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: שמקשים הא כתיב ולא תעלה במעלות על מזבחי וגו', אלא איתא

במכילתא שדוקא למזבח אסור, אבל בהיכל מותר לעשות מעלה.

ועוד הקשה, שהלא אין מוסיפין על הבנין – שכל מה שעשו הכל נכתב שצויה ה' לעשות, וזה לא כתוב שצויה ה' לעשות?

ואמר: שהמעלה לא היתה מחוברת, רק היה כמו שרפרף, והיו יכולים לטלטלה ממקומה, ולא שייך בזה תוספת הבנין.

ב"ניצוץ אחד" מביא בשם רבי דוד פרדו זצ"ל שמבאר, כי אותן שלש מעלות, ילפינן להו מזה שנכתב בתורה שלש פעמים לשון העלאת: 'בהעלותך את הנרות', 'ובהעלות אהרן את הנרות', 'העלה נרותיה'. נמצא לפי זה שפסוק זה הוא המקור רק לאחת מתוך שלש המעלות. על כן שפיר מדויקת לשון הזהב של רש"י: 'מכאן', מפסוק זה למדנו, ש'מעלה' אחת היתה לפני המנורה, ואילו השתיים הנוספות, מפסוקים אחרים ילפינן להו.

בפרשת תצוה נאמר "להעלות נר תמיד", וברש"י שם להעלות – מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ונשאלת השאלה, מדוע השמיט רש"י מה שכתב בפרשת בהעלותך: ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב? וראיתי תירוץ נפלא בשם בעל "כנסת יחזקאל": דבפרשת בהעלותך נאמר הציווי לאהרן, כדכתיב 'דבר אל אהרן ואמרת אליו וגו', לכן צריך להעלות על מדריגה שהרי קומתו של אדם ג' אמות [כדאמרינן בכמה מקומות בש"ס], דהיינו י"ח טפחים כגובהה של מנורה, ולכן אהרן היה צריך לעלות על המדריגה כדי שיוכל להיטיב את הנרות. אבל בפרשת תצוה, שבשבעת ימי המילואים הרי היה משה משמש, ומשה גבהו י' אמות, ולכן לא היה זקוק למדריגה, ולכן השמיט רש"י ענין המעלה ודו"ק.

ה"אמרות טהורות" מביא שבספה"ק "עטרת ישועה" מפרש דברי רש"י 'עד שתהא שלהבת עולה מאליה' עפ"י מעשה מצדיק אחד שראה פעם איך שהרה"ק הסב"ק משפאלא זי"ע מרקד במזמוטי חתן וכלה, ואמר הצדיק ההוא שרואה שהרה"ק זי"ע עושה יחודים גדולים על ידי הרקודין שלו, והגם שהוא עצמו אינו

מכוון לזה ולא ידע מזה כלל, אך ע"ז כיון שזיכך גופו כל כך נעשים היחודים ע"י גופו מאליו אף שהוא אינו מכוון לזה. וזהו 'בהעלותך את הנרות עד שתהא שלהבת עולה מאליה', דאע"פ שלא ידע אהרן כל הכוונות והיחודים שנעשו בפעולתו הרצויה, עכ"ז נעשו כל הכוונות והיחודים מאליהם.

ומציין לדברי ה"תומים" [בקיזור תקפו כהן סי' כ"ה אות קכג-קכד] שכתב שם פשט שלם בדברי המחבר, ובסוף מסיק דהגם שאינו ברור שלפשט זה כיוון המחבר, מ"מ כיון שכל דברי המחבר נאמרו ברוח הקודש, ממילא יש לומר פירוש בדבריו אף אם הוא עצמו לא כיוון לזה.

כמו כן מציין שם לדברי האור החיים הק' כאן: שמביא מחלוקת תנאים אי קביעי נרות המנורה או לא קביעי, וכתב שם: ואני אומר אילו הייתי שם הייתי מוכיח ודן לפניהם מהכתובים דלא קביעי נרות. והוא דבר נפלא שיאמר האוה"ח הק' כלפי התנאים הקדושים שהיה מוכיח דעתו לפניהם מן הכתובים ...

ה"מלא העומר" שואל והרי המנורה היתה גבוהה רק שמונה עשר טפחים שהם ג' אמות, ואפשר היה להדליקה אף בלי מעלה, בהגבהת הידים, אם כן למה היה צורך במעלה? – אלא שכאן מדובר באהרן הכהן, שהיה לבוש ציצ, והדין הוא כפי שאמרו חז"ל: שאסור לכהן גדול להגביה ידיו למעלה מהציץ, ולכן היה צורך במעלה.

לפי זה אומר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע מובן הדיוק בדברי רש"י: 'שעליה ועמד ומטיב', מדוע לא נאמר 'עומד ומדליק', - לפי שהדלקת המנורה כשרה בזר, ולא היה צורך בבגדי כהונה, ממילא לא היה צורך בציץ, ויכול היה המדליק להרים את הידים, אבל הטבת המנורה פסולה בזר, והיה צורך בבגדי כהונה, לכן נחוצה היתה המעלה.

ה"חתם סופר" זצ"ל מסביר את הפסוק לפי דברי חז"ל [הוריות יג]: שאמרו לרבן שמעון בן גמליאל את הפסוק 'מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו' – למי נאה למלל גבורות ה'? למי שיכול להשמיע כל תהלתו. היינו: שבקי בכל חדרי התורה. וזה הפירוש: 'בהעלותך את הנרות' – כשתרצה להעלות הנרות, נשמות ישראל,

למשכם לעבודת ה' ולהעלותם למדרגתם, 'אל מול פני המנורה' – זה הרב המוכיח, המאיר באור תורתו, 'איורו שבעת הנרות', זה הבקי בתורה כולה. ומה 'שבעה', לפי דברי רבי במס' שבת שיש שבעה ספרים בתורה, שספר במדבר עצמו הוא ג' ספרים, עד 'ויהי בנסוע הארון', ומן 'ויהיה' עד הסוף, כל אחד ספר בפני עצמו. וזה מה שנאמר: 'חצבה עמודיה שבעה'. או יש לפרש שהכוונה לתורה שבכתב ספר אחד, וששה סדרי הש"ס ביחד שבעה ספרים.

ברש"י: כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה "חייך" שלך גדולה משלהם. אומר הרה"ק רבי מנדלי מוורקי זי"ע: "חייך" – [ס'גייט דיר אין לעבען...] אם זה הולך לך בחיים, לפיכך – שלך גדולה משלהם, אתה גדול מהם...

בשם הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע אמרו: אהרן היה חושב וסובר בלבו כי אין הוא ראוי לחנך כמו הנשיאים, ובשבילו רצה השי"ת שגם שבטו לא יחנכו, שאמנם ראויים הם לזאת אבל בעבורו נתרחקו, ולזאת חלשה דעתו, ולאחר שאמר לו ה' שהוא יחנך את המנורה "שליך גדולה משלהם" לא נשתנה מדת השפלות וחשב בלבו שזכה לזאת מפני מעלת שבטו וזה שכתב רש"י להגיד שבחו שלא שינה.

הרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינוב זי"ע אמר: למה היה צריך הקב"ה להמתין לו עד שחלשה דעתו, ותיירץ שכתוב "כתית למאור", דכדי לזכות לתורה צריכין להיות כתית ולהיות נשבר לבו בקרבו, ועל כן היה צריך להיות חלשה דעתו שנעשה כתית, ועל ידי זה זכה למנורה שמרמז על תורה.

במדרש פליאה: הדא הוא דכתיב 'פתח דברך יאיר', ואיתא כמאן דאמר כי י"ז טפחים הוה מנרתא. אומרים בשם הרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטווקא זי"ע שההסבר הוא: במנורה היו: ז' קנים, תשעה פרחים, אחד עשר כפתורים, עשרים ושנים גביעים, ובנוגע לגובהה יש מחלוקת – חד אמר י"ז, וחד אמר י"ח טפחים. בהתחלת כל ספר מחמשה חומשי תורה יש רמז למספרים אלו. פסוק הראשון בספר בראשית יש ז' תיבות, כנגד ז' קני המנורה. בפסוק הראשון

מספר שמות יש י"א תיבות, כנגד י"א כפתורים. בפסוק הראשון בספר ויקרא יש ט' תיבות – כנגד ט' פרחים. בפסוק הראשון בספר במדבר יש י"ז תיבות – כנגד י"ז טפחים גובהה של מנורה. ובפסוק הראשון בספר דברים יש כ"ב תיבות כנגד כ"ב גביעים. וזוהי כוונת המדרש: 'פתח דברך יאיר' – הפסוקים הראשונים של חמשה חומשי תורה רומזים למעשה המנורה – ואיתא כמאן דאמר י"ז טפחים הוה מנרתא, שהרי לדעת זה הסובר שי"ח טפחים היה גובה המנורה לא יצדק החשבון. [כבר הבאנו זאת לעיל בפרשת במדבר].

הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע שואל: דהנה 'איורו' הוא לשון נסתר, ולכאורה הול"ל בלשון נוכח 'תאיר את שבעת הנרות' כדרך שאמרו 'בהעלותך'? ומפרש, כי במעשה הדלקת המנורה חפץ ה' היה שראשי הפתילות שבששת הקנים יפנו אל מול פני המנורה – כנגד הפתילה האמצעית. ברם, ביד אדם אי אפשר לצמצם את הדבר, שראשי הפתילות יהיו פונים ומכוונים ממש בדיוק כנגד הפתילה האמצעית, ולא יטו לא לכאן ולא לכאן, ולכן לא אמרה התורה בלשון נוכח 'תאיר' אלא בלשון נסתר 'יאירו' דהיינו מאליהם בידי שמים, כי רק על פי ה' יהיה הדבר מכוון בצמצום.

ויעש כן אהרן: (ח ג)

פירש"י ז"ל [מספרי] להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. עיי"ש.

הקושיא ידועה, מה הרבותא בזה שלא שינה מדברי הקב"ה?

אומר הרבי ר' העשיל זצ"ל ב"חנוכת התורה": לפי דברי הילקוט שמעוני בתהלים על הפסוק: 'על כן לא יקומו רשעים במשפט', אמר הקב"ה לרשעים, אני בראתי העולם ב'כן', שנאמר 'ויהי כן', אתם אומרים 'לא כן', שנאמר: 'ולב כסילים לא כן' - חייכם 'על כן לא יקומו רשעים במשפט'.

והנה בכל עשיות של ששת ימי בראשית נאמר 'ויהי כן', ורק אצל עשיית האור לא נאמר 'ויהי כן' אלא 'ויהי אור', ואומרים חז"ל שבאמת לא היה "כן", מפני שהרשעים לא זכו באור ההוא של מעלה שנגזר לצדיקים לעתיד לבוא. ואיתא בספרי המקובלים שאהרן בכוונת המנורה משך האור הגנוז לבית המקדש. וזה שפירש"י: ויעש כן אהרן, "כן" דוקא, כלומר בכוונתו

הקדושות ונעלות האיר את האור הגנוז. נמצא שלא שינה ה"כן" והוי כאילו נאמר גם אצל האור "ויהי כן", וזה יעש כן – שלא שינה.

בשם הרבי מקאצק והגר"א זי"ע: שלא שינה כלום מדרך קיום המצוה בפעם הראשונה, לא ביחסו ולא ברגשותיו, שבמשך ל"ט שנה שהדליק את המנורה מדי יום ביומו, לא נעשתה עליו העבודה לטורח, מעין הרגל ושיגרה, אלא הרטט וההתלהבות של שעת ההדלקה הראשונה היו כל הזמן, בלי שינוי.

בשם הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע: אף שהיה אהרן כהן גדול ובעל מדריגה, - לא שינה – לא היה ניכר בו שום שינוי ולא היה מתגאה במעמדו הרם, אלא התנהג בפשטות ובעניויות כאחד העם.

עו"א [כך מובא ב"שפתי צדיקים" בשמו]: דהנה אהרן הכהן היה שפל בעיני עצמו, כמ"ש רש"י בתחלת הפרשה למה נסמכה וכו' חלשה אז דעתו ואמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם וכו'.

והנה בטבע האדם הוא שאחר שמנשאים אותו יכול לבא לידי התנשאות, ואם כן היה הוא אמינא לחשוב על אהרן הכהן דלעומת מה שהיה שפל בדעתו מתחלה ממה שלא היה בחנוכת הנשיאים, כנגד זה התגדל רוחו בקרבו בעת שאמר לו השי"ת שלך גדולה משלהם, וכדי לשלול זה אומר הכתוב: 'ויעש כן אהרן', תיבת 'כן' פירושו כאשר היה עד אז כן היה גם אחר כך, ורצ"ל דאף אחר שאמר לו השי"ת שלך גדולה משלהם, עב"ז עשה העבודה באותו לב נשבר כמו שהיה קודם. וזה"פ להגיד שבחו שלא שינה, שלא נשתנה אצלו כלום ממה שהיה מקודם לכן.

ה"חתם סופר" זצ"ל מתרץ: שהרי חז"ל אמרו: חדשים לקטורת באו והפיסו. כלומר, מי שלא זכה בקטורת מעולם ישתתף בפיס, משום שקטורת מעשרת ורצו שכל אחד יתברך ממנה. ונאמר 'בהטיבו את הנרות יקטירנה', ודרשו חז"ל בעוד הטבה תהא מקטיר קטורת. אם כן המטיב את הנרות לא היה מקטיר קטורת. ואין זה חידוש, שהרי אמרו חז"ל הרגיל בנר הווין ליה בנים תלמידי חכמים, ונוח לו יותר מעשירות, כי "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". ולכאורה, יכול היה אהרן להקטיר קטורת פעם אחת ולהניח לאחר

להטיב את הנרות? לכן מגיד הכתוב שבחו של אהרן, שאף פעם לא שינה להקטיר קטורת במקום הטבת הנרות.

הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע אמר: שהכוונה דאיתא בגמ' דהציווי של הקב"ה 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות', היינו הנרות יהיו נוטים לנר האמצעי. והנה המצוה היתה בעת ההדלקה, אבל כשכבר הדליק על פי הטבע לא היה אפשר שהלהב יהיה עוד כלפי הנר האמצעי רק דולק ישר. והנה אהרן הכהן היה יכול בקדושתו להטותם שישאר אחר כך כמו בהדלקה לצדדם כלפי נר האמצעי, ועם כל זה לא רצה לשנות מכפי המצוה וכפי שעשה כהן אחר. וזהו 'בהעלותך את הנרות' היינו בעת ההדלקה, 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ויעש כן' וגו' והדליקם באופן שרק בשעת ההדלקה יאירו כלפי נר האמצעי.

עו"א [וכן איתא באהבת שלום ובאגרא דכלה וישמח ישראל]: דאיתא בספר "ראשית חכמה" [שער הקדושה פ"ג], שחסידי אחד קדמון השכיר את עצמו להיות שמש בבית הכנסת ובשעה שהיה מדליק את הנרות היו שרעפיו דבוקים בה' אלקיו בהתפשטות הגשמיות, ולכן היה השמן משתפך אילך ואילך בעת ההדלקה וכשראה זאת הרב של ביהכ"נ הבחין שאין זה על חנם, אלא שהוא משוטט אז במחשבות עליונות ועל כן אינו יכול לרכז עצמו ולכן למה שהוא עושה בעת עריכת הנרות, ומשנודע להרב גדלות השמש הפך הסדר שהיה עד אז, והשמש נעשה להרב והרב נעשה לשמש ע"כ דברי הראשית חכמה עיי"ש.

וכן ידוע שהיה אצל הרה"ק מברדיטשוב זי"ע שבעת קיום מצות הבורא, מרוב התלהבות והשמחה היה רוקד ודולג ויוצא מן ההרגשה באותה שעה וכל מחשבתו היתה דבוקה בחי החיים.

וסיים הרה"ק המהר"ש: שאם היו מצווים להבארדיטשובער להדליק את המנורה, בוודאי היה שופך השמן אילך ואילך על הארץ מרוב התלהבות, אבל אהרן אף שהיה דבוק במחשבתו באלקיו אעפ"כ לא שינה ועשה הכל כסדר הנכון. וזה הכוונה ויעש כן אהרן להגיד שבחו שלא שינה.

א"ה: בשנים קודמות הבאתי באחד החוברות שהרה"ק

רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע סיפר: שבשנות צעירותו החליט פעם שברצונו לראות את הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע בהדלקת נרות חנוכה, ולא היה לו אז כסף והלך ברגל כשבועיים ימים עד שהגיע ממש בשעת ההדלקה של נר א', והצליח לחול על הרצפה בין רגלי האנשים ולראות מחור המנעול בדלת את הרה"ק להכין את החנוכה להדלקה ואחז בידו את כד השמן ומרוב התרגשות כל הרצפה מסביב היתה מלאה שמן והיינו כנ"ל.

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע מבאר בדרך רמז, דהנה עבודת אהרן הכהן היה שקירב נשמות ישראל אל הקב"ה על ידי שהעלה אותם אל מדת האמת שהיא דרגא דיליה, והנה איתא במסכת אבות שאהרן הכהן היה אוהב שלום ורודף שלום, אמנם כדי שיוכל לעשות שלום בין אדם לחבירו הרי היה צריך לפעמים לשנות בדיבורו מפני דרכי שלום וקשה איך היה יכול אהרן לשנות בדיבורו היפך האמת שהוא בחינתו?

ומביא בשם הרה"ק התולדות זי"ע [שמביא שמעתי ממורי הבעש"ט הק' זי"ע] דדוקא מי שאינו משנה בדיבורו בשום פעם אחר, הוא מותר לשנות מפני דרכי שלום.

וזהו רמזו כאן, להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, בדיבורו בשום פעם אחר, לפיכך היה מותר לו לשנות כשנזדמן לו הצורך מפני דרכי שלום.

ובספה"ק "תולדות יצחק" להרה"ק רבי יצחק מנעשכזי זי"ע מבאר הכתוב, דהנה איתא באבות דרבי נתן: אהרן הכהן היה אוהב שלום ורודף שלום כיצד, שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו אומר וכו' אוי לי איך אשא את עיני ואראה את חבירי וכו' וכשנפגשו אחר כך גפפו ונשקו זה לזה ע"כ. והנה לכאורה נמצא לפי זה שהיה אהרן הכהן משנה בדיבורו, ויש להבין איך עשה זאת אהרן שמדתו מדת האמת וכנ"ל?

ומבאר, שכאשר אמר אהרן את הדיבורים האלו לכל אחד מהם, שחבירו רוצה להתפייס עמו, הכניס אז בלב החבר חרטה גמורה שיהיה רוצה באמת להתפייס עמו, ונעשה תיכף האמת כדבריו של אהרן, נמצא שלא היה משנה בדיבורו כלום.

וז"ש 'ויעש כ"ן אהרן', שעשה ופעל אהרן שיהיה כן בדיבורו, וזהו להגיד שבחו של אהרן שלא שינה – שלא

היה משנה מדיבורו כלל כי תיכף כשאמר כן נעשה כן באמת.

שואל המהרי"ל דיסקין זצ"ל: מה היה יכול אהרן לשנות, והכתוב משבח אותו שלא שינה? ומבאר: שלפני המנורה היו שלוש מדריגות שעליהן היו עולים על מנת להדליק את הנרות. המדרגות הללו היו מיועדות לכהן רגיל, אולם אהרן היה גבה קומה באופן מיוחד, שהרי הוא היה נביא, ואחז"ל [נדרים לח.]. שאין הקב"ה משרה שכיתו אלא על עשיר, גיבור, חכם וגבה קומה. משום כך הוא התקשה להשתמש במדריגות הללו, ואעפ"כ לא שינה והשתמש מהן כמו שהקב"ה ציוה אותו.

בשם הגאב"ד וויטצען זצ"ל: עפ"י דאמרינן לעולם אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו בא לידי גנותו. וזה"פ להגיד שבחו של אהרן, שיכולים להגיד ולספר בשבחו של אהרן כי מעולם לא שינה ולא שייך שיבואו לידי גנותו.

דקדק הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: מה הרבותא? ופירש ואמר: שבפרשת תצוה כתיב 'יערוך אותו אהרן ובניו' וגו', ויש מ"ד דהדלקת נרות כשרה בזר, והרבותא שעשה כן בעצמו.

וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחו מקשה הוא כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה: (ח ד)

אומר הגה"ק ר' שלמה קליגר זצ"ל בדרך צחות: מדוע היה קשה כל כך למשה לתפוס את מעשה המנורה? אלא, נאמר במנורה "עד ירכה עד פרחו מקשה היא", ודורשי רשומות אמרו שזה סמל ואות לאחדות ישראל, שהטובים והרעים, החשובים והפחותים, כולם "מקשה אחת". וזה התקשה משה להבין, איך עושים זאת...

בשם הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: כל הפירוכות וכל הקושיות שיש בלב האדם על ה' ותורתו הם רק 'עד ירכה' – עד שמתקן מדת יוסף הצדיק הנקרא "ירך" כנודע.

ה"חתם סופר" זצ"ל אומר שהרמז בזה: כך היא דרכה של תורה: 'מקשה זהב' – קודם שהאדם מגיע

למדריגת "ירך" ו"פרח" המורה על ת"ח גמור, שעושה ציצים ופרחים לתורה, ונקרא "ירך" כדכתיב "שוקיו עמודי שש" [שה"ש ה טו ועיין בתרגום שם], מה שאין כן אחר שהאדם מגיע למדרגת ת"ח גמור, אזי כבר מתחילת לימודו התורה ברורה כ"זהב".

ברש"י: ולא נעשית אברים על ידי חיבור. ומסביר הרה"ק רבי נתן מברסלב זצ"ל: המנורה היא מקור האמת, ואין אמת אלא אחת, לפיכך – לא נעשית אברים אברים.

קח את הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אותם: (ח ו)

אומר ה"משך חכמה": בפרשה זו בדברי השי"ת נאמר י"ג פעמים "בני ישראל". לרמז שהיו ראויים לכליה עבור חטא העגל אלא שהלויים קנאו לשמו יתברך ונתכפר להם ע"י י"ג מדות של רחמים שהזכירם משה בתפלתו. וזהו "ולכפר על בני ישראל". ופעם אחת נאמר "עדת בני ישראל", ובזה נכללו גם הנשים שלא חטאו בעגל.

וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו: (ח ז)

"והטהרו" מורה יעשו לעצמם גדרים ויקדשו עצמם אף במותר להם – אומר הרה"ק רבי מרדכי יוסף מאיז'ביצא ה"מי השלוח" זי"ע. כי גדר שאדם עושה לעצמו מועיל יותר מאזהרת האיסור, והוא עומד לו אף בשעת נסיון, שאז נשכח מהאדם כל חומר האיסור שיש במעשהו. כמו שסיפר רב וקדוש אחד על עצמו, שאירע לו נסיון ונעלם ממנו חומר האיסור שבאותו מעשה. אבל זכר שגדר לעצמו גדר, שלא יעשה דבר שאין בו נחת רוח להשי"ת. אמר בלבו: אף שאין כאן איסור, מכל מקום מה נחת רוח תהיה לבורא עולם מהמעשה שאעשה. וכשנתן זאת אל לבו, מיד זכר את כל חומר האיסור שבדבר.

בגמרא סנהדרין [ק.י]: שאשתו של קרח אמרה לקרח, שמש"ר יהב עינא על שערותיכם, ולכן ציווה לגזוז את שערות הלויים, ענה לה קורח הרי גם שערותיו גזז, ענתה איהו נמי תמות נפשי עם פלשתים. שואל הגריד"א שליט"א: היכן מרומז דבר זה בקרא, דהלא מפשטות הכתוב דכתיב 'וידבר ה' אל משה קח

את הלויים' – נראה דרך לשאר הלויים עשו כן ולא למשה עצמו, ובפרט למד"א בזבחים [קב]. שמש"ר דין כהן גדול היה לו.

ואולי י"ל דבאמת כמו דאי' בגמ' ב"ב [עד.] שקרח ועדתו אומרים משה אמת ותורתו אמת ואנו בדאין, וא"כ גם אותו דבר שמשה גזז שערותיו אינו נכון.

ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת: (ח ח)

ומדייק הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: למה בציווי של הקב"ה למשה על לקיחת קרבנות הלויים כתיב תחילה העולה ואחר כך החטאת, ובשעת הציווי על עשיית הקרבנות נאמר להיפך 'ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה'?

ומביא בשם אביו הק' זי"ע: לבאר הטעם למה אצל כל הקרבנות מקריבין תחילה החטאת ואחר כך העולה, ומה שאין כן בע"ז הסדר הוא להיפוך, שמקריבים תחילה העולה ואחר כך החטאת, ומבאר דהנה אמרו בגמרא [זבחים ז:] הטעם למה חטאת קודמת לעולה בשאר עבירות, משל למלך כשבאים להביא אליו דורון, שולחים מקודם פרקליט לפניהם לרצות את המלך מכל חטאתם ואחר כך מביאים לו הדורון, והכי נמי בזה מקריבים תחילה החטאת לרצות ולכפר, ואחר כך מביאים הדורון שהיא העולה.

אך לכאורה תקשי על זה, שהרי גם עולה בא לכפר על הרהור הלב, ואם כן אין זה דורון כי אם פרקליט כמו החטאת, ושוב מאי טעמא קודמת חטאת לעולה. ומבאר, דהנה בכל העבירות אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה ואם כן באמת אין צורך להביא כפרה על המחשבה, לכך מיקרי העולה דורון. ולפי זה אתי שפיר דמה שאין כן בקרבן על חטא ע"ז ששם מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה, ואם כן צריכין כפרה גם על המחשבה, לכן מביאין העולה תחלה לכפר מקודם על התחלת החטא שהוא המחשבה, ואחר כך מביאים החטאת על מעשה החטא. עכ"ד אביו הק' זי"ע.

ועפ"ז כתב ה"קדושת לוי" זי"ע, דהנה כאן בקרבנות הלויים הביא רש"י ז"ל שהיה לכפרה על חטא העגל, ואם כן היה ראוי להיות סדר ההקרבה כמו בשאר קרבנות ע"ז שהעולה קודמת לחטאת, ולמה נשתנה מסדר הזה שהקריבו החטאת ראשונה?

ומבאר, שבאמת בחטא העגל לא חטאו בני"י בע"ז כלל, ומה שהוצרכו כפרה היה על מה שרצו מנהיג שילך

כתב בספר "המנהיג": נוהגין לומר: צור **ישראל** קומה בעזרת **ישראל** ופדה כנאמך יהודה ו**ישראל** ונאמר וכו' **קדוש** ישראל ברוך אתה ה' גאל **ישראל**. ושמעתי שהוא כנגד חמישה ישראל הכתובים בפסוק אחד בפרשת בהעלותך, ונזכרים ה' פעמים כנגד חמישה חומשי תורה בשביל ישראל לפני הקב"ה.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע מבאר מה ראה כאן דווקא להזכיר את חיבתו. לפי שדייקא כאן, במקום בו 'מפטרים' את בכורי ישראל מתפקידם, ומעבירים את כהונתם אל הלויים. שמא תאמר כי חס ושלום נתקרה חיבתם מלפני המקום, תלמוד לומר דווקא בפסוק זה חמש פעמים 'בני ישראל', להודיע חיבתו, שנדע אל נכון כי לא נפגמה חלילה אהבת הבורא אל בניו אהוביו, 'עדיין חביבותא הוא גבן'.

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: למה דוקא בפרשה זו? לפי שבאן מדובר על בחירת הלויים למטרות מיוחדות, והיה חשש שתחלש דעתן של ישראל, לכן הובלטה חביבותו.

הרה"ק רבי דוד מקוצק זי"ע אמר שלהורות בא, שאף שכל אחד מהם הוא ספר בפני עצמו – חמשה חומשי תורה – בכל זאת ביחד הם תורה אחת, כך בני ישראל, אף שמחולקים לכהנים לויים וישראלים, הם עם קדוש אחד!

רבה של ירושלים רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל אמר: הכוונה בזה, שאף בזמן שלא תהיה להם זכות מצד עצמם, כי אם מצד זכות אבות, ויהיו נקראים רק "בני ישראל", היינו: בנים של האבות, גם אז יהיו חביבים לפני הקב"ה כחמשה חומשי תורה.

אומר הרה"ק ה"אמרי נועם" זי"ע: מתי בא יהודי אל הקודש, מתי הוא חוזר למוטב – בשעה שקורה אותו או אסון או נגף במשפחה, הבקשה שלנו היא: "ולא יהיה בבני" נגף בגשת אל הקודש" – שיבוא אל הקודש לא מתוך צער אלא מתוך נחת ...

זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבואו לצבא צבא: (ח כד)

לפניהם, לכן רמז להם הקב"ה במה שאמר בלקיחה ליקח העולה תחילה, לעוררם דלכאורה היה מהראוי להביא תחילה העולה ואח"כ החטאת כדין עובד ע"ז, אך הואיל דהאמת הוא שלא חטאו בעבודה זרה, לפיכך בעשייה אמר להם לעשות הראשון חטאת והשני עולה כמו בשאר חטאים, שהרי באמת אין זה קרבן על חטא ע"ז כלל. ודפח"ח.

והיו לי הלויים: (ח יד)

ב"ניצוץ אחד" מביא: שהאבן עזרא כתב: 'זו מעלה גדולה'. אמר ולא יסף לפרש כוונתו. וכן לעיל בפרשת במדבר, בפסוק 'ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל' [ג יב], כתב גם שם 'מעלה גדולה ללויים', בלא שפירש עוד. אמר רבי מנדל זקס זצ"ל בשם חמיו ה"חפץ חיים" זצ"ל, כי אכן אין כאן פירוש וביאור לדברי המקרא, אלא כיון שהגיע האבן עזרא להאי קרא, יצא לבו בתשוקה לנוכח מעלה גדולה זו, והתפרץ לכתוב מהרהורי המיית לבו.

כי נתונים נתונים המה לי: (ח טז)

ברש"י: נתונים למשא נתונים לשיר. אמר הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע: למרות היותם שרויים בסבל – נתונים למשא – לא פסקו לשורר ולהודות להשי"ת – נתונים לשיר. ודפח"ח.

ואקח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל: (ח יח)

ה"חזקוני" מסביר בדרך הפשט: כי הבכור שאין אביו בכור לא יהא רגיל בעבודה ויהא עלול לחללה, אבל הלויים כיון שנבחר כל השבט לדורות יתרגלו ויתמחו בעבודתם, ולכן גם לא ניתנה להם נחלה, שלא ילמדו ידיהם לעבודת חול, לעשות באצבעותיהם מלאכות עבות וקשות ולא תהיינה מוכשרות לנבל וכינור ויקלקלו בשיר.

ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני אל הקודש: (ח יט)

ברש"י: ה' פעמים נאמר במקרא זה "בני ישראל" להודיע חבתו שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה.

ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבד עוד: (ח כה)

בספר "עבודת הלויים" מביא שהרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע אמר בשם רבו הרה"ק רבי מרדכי מקרעמניץ זי"ע שפירש: 'ישוב' – שישוב פין גיפארבטע עבודה [עבודה צבועה] 'ולא יעבוד עוד' עבודה כזו.

שואל הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע: ולכאורה קשה, דהלא אחד מעיקרי עבודת הלויים היה השיר, וכידוע שבזה הכניסו רושם התעוררות לתשובה בלב בני"י, וא"כ למה יופסל הלוי בשנים ולמה לא ימשיך בעבודתו לעורר את לב אחיו בתשובה? אולם הכוונה היא, שעד חמשים שנה הוצרך הלוי לעשות פעולה זו דהיינו לשיר ולזמר כדי לעורר בתשובה את בני"י, אבל מבן חמשים שנה לא היה צריך לכל זה, כי כבר היה במדריגה גבוהה כ"כ שלא ימלט שלא יכניס בלב אחיו הרהורי תשובה, כי לצד גודל השלימות המוחלט באותו צדיק הנמצא בו יעשה רושם חזק בלב כל אדם מבלי שום פעולה אחרת, ובזה לבד 'ושרת את אחיו ועבודה לא יעבוד עוד'.

ברש"י: 'ולא יעבוד עוד' – עבודת משא בכתף, אבל חוזר הוא לנעילת שערים.

אמר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מה הלשון "נעילת שערים" ולא נאמר פתיחת השערים שהיא קודמת לנעילה? – אלא הכתוב אומר: 'מה יפו פעמיו בנעלים'. "פעמיו" כינוי להתעוררות הלב ופעילותו, כלומר: מה יפה התלהבות ישראל כשהיא נעולה במנעול, כי התלהבות צריכה שמירה שלא תתפשט יותר מדי, ולא תתערב בה פסולת. ושבח הוא לבני חמשים ומעלה, שיש להם ישוב הדעת ושומרים הם על התלהבותם שלא תתפשט יותר מדי, זוהי "נעילת השערים".

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר עוד בשמו של ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מגיל שלושים עד חמישים נמצא אדם בשיא כוחו ומסוגל לעבוד כל עבודה, אבל צריך לדעת, שאפילו אחר כך גם אפשר עדיין לעשות משהו, זה אף פעם לא מאוחר, וזהו 'ושרת את אחיו באהל מועד' – מ'דארף זעך דרייען, אז מ'דרייט זעך מאכט זעך א מאהל אז עס עפענט זעך א מאהל אויף די

טיר אין מ'קען זעך אריין חאפען – אבל חוזר הוא לנעילת שערים.

על המשנה באבות [פ"ה כא] בן חמשים לעצה, אומר הברטנורא: שנאמר בלויים 'ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו' וגו'. שואל הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: ומהו השירות, שיתן להם "עצה", באיזו עצה מדובר?

ותירץ עם סיפור שהיה רגיל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע לספר: אדם תעה ביער כמה ימים ולא היה יודע איך לצאת ממנו. פתאום ראה זקן אחד הולך לקראתו ושמו שמחה גדולה, אמר בלבו: מפיו בודאי אוכל לידע הדרך הנכונה. שאל אותו: אמור לי היכן הדרך לצאת מן היער. ענה לו הזקן: אף אני אינני יודע, שכן שבעים שנה אני תועה כאן. רק דבר זה אני יכול לומר לך: בדרך שהלכתי אני – אל תלך, שבדרך זו תועים. את הדרך הנכונה שיש לילך בה – תצטרך אתה בעצמך למצוא. את העצה הזאת יכול בן החמישים לתת, "לשמור משמרת" לעמוד על המשמר "לנעילת שערים", איזה שער לנעול כדי לא להיכנס שם.

הרבי ה"אמרי חיים" מויד"ץ זי"ע פירש: דהנה בכל תקופות שנות האדם יש תאווה מסויימת המיוחדת לאותה תקופה. כגון, בילדותו – תאוותו היא לדברי מתיקה וחפצי שעשועים. בגדלותו – תאוותו להרבות ממון, ברם בזקנותו, בטלות כל התאוות, מלבד תאוות הכבוד שמקורה בגאווה.

והרמז כאן: 'ומבן חמשים שנה' – מתקופת שנות העמידה והזקנה, 'ישוב מצבא העבודה' – אין הוא צריך כ"כ 'עבודה' קשה לכבוש את יצרו בשאר התאוות כמו בשנותיו הקודמות דתאוותיו כבר נחלשו. ברם, 'ולא' – כדי להגיע למדת הענוה לדעת שהוא אפס ואין, 'יעבוד עוד' – על זה גם אז יש לו לעבוד ולהזהר.

וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו': (ט א)

ברש"י: פרשה שבסוף הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו? מפני שהוא גנותן של ישראל, שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד. ויש להבין בדברי רש"י, שבחז"ל הובאו ב' טעמים, במס' פסחים [ו:] הובא הטעם של "אין מוקדם ומאוחר

בתורה", ואילו בספרי הובא הטעם "משום גנותן של ישראל", והנה רש"י לכאורה מצרף את שתי הטעמים יחד.

ועוד יש להבין, מה השאלה למה לא פתח בזו, והרי כבר יישב את השאלה בתחילת דבריו שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

לכן פירש הגר"ז מבריסק זצ"ל: נראה שיש טעות בדברי רש"י – של המדפיסים, בתחילה הביא רש"י את דברי הגמ' בפסחים שאין מוקדם ומאוחר בתורה, לאחר מכן הוסיף רש"י וכתב "ולמ"ה" – שהוא ר"ת ו לפי מ דרש ה גדה, ואז המשיך והביא את דברי הספרי מפני שהוא גנותן של ישראל. ברם המדפיסים מחקו את הגרשיים של הר"ת והותירו את המילה "למה" על מקומה, וכך נוצר השיבוש בגירסת רש"י.

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו: (ט ב)

שואל ה"משך חכמה" זצ"ל: מדוע מדגיש הכתוב שיעשו את הפסח ב'מועדו'?

ומבאר: שהרי בני ישראל מנו שש מאות אלף גברים מן עשרים שנה ומעלה, ולמ"ד שנשים בפסח ראשון חובה, כלומר שאף הם היו חייבות להקריב את קרבן הפסח, הרי שהיו כפליים... וכל אחד מהם נצרך להביא קרבן, מכאן, שהיו צריכים לשחוט בין הערביים עשרות אלפי קרבנות! זאת בשעה שהיו רק ג' כהנים: אהרן ושני בניו, אלעזר ואיתמר, שהרי נדב ואביהוא מתו ופינחס עדיין לא נתכהן, והם לבדם היו צריכים לעסוק בעבודת רבבות פסחים בזמן קצר!

לכן מדגישה התורה 'במועדו', להשמיענו את גורל הנס שהספיקו כולם להקריב את הפסח במועדו, בזמן הקצר שמחצות היום עד בין הערביים!

בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו

במעדו ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו אתו: (ט ג)

אומר ה"משך חכמה" זצ"ל: הכוונה שלא יאמרו: הרי קרבן פסח בא לזכר הנס שנעשה בין הערבים בפסח מצרים, אם כן במדבר סיני נשתנה האורך וזמן השקיעה, ויש צורך לכוון לפי הזמן של בין הערבים במצרים. לכן נאמר במדבר סיני – 'בין הערבים', שהזמן הוא כפי המקום של עשיית המצוה. וזה כלל גדול בתורה.

ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו

לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא: (ט ו)

אומר ה"דברי שאול": ידוע אשר הצדיקים מזככים ומאמינים את אבריהם, מרגילים אותם שהמצוה תיעשה מעצמה, ובמקום שאין מצוה – אבריהם לא נשמעים להם. כמו שאומרים בשם הרה"ק רבי מנדלי מרימנוב זי"ע על הנאמר אצל אאע"ה בשעה שרצה לקחת את המאכלת לשחוט את בנו "וישלח את ידו" – בחזקה ובהתאמצות, כי באמת לא היתה העקידה מצוה, שהרי הקב"ה לא רצה שישחוט את בנו, ולכן כתוב כאן "ולא יכלו לעשות הפסח", הם הרגישו שאין ביכולתם לעשות אותו, אבריהם לא צייתו להם. ידעו הדין שטומאה הותרה בציבור, אך לא ידעו שזה לא ביחיד. על כן שאלו למשה: 'למה נגרע', למה אין ביכולתנו לעשות הפסח? ועל זה אמר להם משה הדין, שיחיד נדחה לפסח שני.

האור החיים הק' זי"ע מקשה, מה היתה טענתם, ומה אפשר לעשות אחרי שהשי"ת אמר שטמא אסור להקריב קרבן פסח, האם היה רצונם לשנות סדר התורה?

ומתרץ הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: דשאלתם היתה – היות דמניעתם לקיים מצות קרבן פסח הוא משום שעסקו במצוה אחרת כדאי' בגמ', א"כ היו צריכים להרגיש שיש להם חלק במצוה זו על ידי התכללות בכלל ישראל, והם לא הרגישו בנפשם שום הארה מהמצוה, ועל זה אכן ענה להם הקב"ה דבאמת יוכלו להקריב בעצמם פסח שני.

ה"פנים יפות" אומר: מדוע באו האנשים הטמאים גם לפני אהרן, הסיבה לכך היא מפני שהם חשבו שמשה אינו יודע מה ההלכה, ולכן סברו כי יש עליהם לשאול באורים ותומים, והלא דין הוא שאין שואלים באורים ותומים אלא על ידי המלך, ולכן הלכו אל משה ואהרן כשהיו יחד, מפני שמשה הוא המלך והוא זה שישאל באורים ותומים, ואהרן נשא את האורים ותומים, אלא שמשה אמר להם כי אין צורך לשאול באו"ת, אלא 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם'.

שואל הרבי מקאצק זי"ע: אם פגשו במשה ואהרן, מדוע את השאלה הפנו למשה דוקא כפי שעולה מהנאמר בפסוק ח' 'ויאמר אליהם משה'?

ומיישב על פי תשובתו לשאלה אחרת: מדוע בכלל חשבו הטמאים כי אסור להם להביא קרבן פסח בטומאה? והלא היה עליהם ללמוד בק"ו מפרה אדומה, שהטומאה אינה מעכבת אותם מלהקריב, שהרי אסור לכהן להביא על עצמו טומאה, ובכל זאת לצורך טהרת הטמא הכהן עליו ממי אפר הפרה והוא עצמו נטמא, א"כ כל שכן שאפשר להקריב קרבן פסח בטומאה, מה עוד שעל אי הקרבת קרבן פסח יש כרת? וצ"ל אומר הרבי מקאצק זי"ע: שאין אפשרות לעשות ק"ו מפרה אדומה, מאחר שקל וחומר היא מידה הפועלת עפ"י שורת ההגיון. אם על דברים קלים מובטח שכר, על החמורים לא כ"ש? אך מצות פרה היא חוק שלא ידועה לנו סיבת המצוה וגם לא ההגיון שלה, וכיצד נדע ממנה מה קל הימנה ומה חמור יותר, אולם כל זה אמור רק לגבי כלל ישראל, אבל ישנו יוצא מן הכלל, הוא משרע"ה שידיע את טעמה וסודותיה של מצות פרה אדומה.

ועפ"י מובן מדוע הפנו את השאלה אל מש"ר לבדו, למרות שגם אהרן נכח שם, מפני שהבינו שמשה יודע את טעמה של פרה אדומה, והוא יכול לעשות ממנה ק"ו.

העיר הגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל – מגדולי חסידי רוז'ין – עפ"י שיטת רבי יוסי הגלילי, שאותם האנשים היו נושאי ארונו של יוסף, והנה בירושלמי [סוטה סוף פ"א] נאמר שכל אחד מהשבטים העלה את עצמות ראש שבטו עימו, ואם כן, מדוע רק נושאי ארונו של יוסף שאלו "למה נגרע", והלא מן הסתם נטמאו גם נושאי ארונות יתר השבטים?

והוא מיישב: עפ"י שמצינו בירושלמי [נזיר פ"ז ה"ב], שלאחר מאה ועשרים שנה מאז המיתה, חוזר הגוף להיות "תרווד רקב" ושוב אינו מטמא, ולכן דווקא יוסף, שנחנט וגופו נשאר שלם, טימא את נושאיו, בעוד שאר השבטים, שלא נחנטו, וכבר עברו מאה עשרים שנה מזמן שמתו עד זמן יציאת מצרים, לא טימאו את נושאייהם!.

ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל: (טז)

בגמרא סוכה [כה.]: מי היו וכו' מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקים בנדב ואביהוא.

מפרש ה"חתם סופר" זצ"ל: כי ההולך לשחוט את פסחו, ומת עליו מת בפתע פתאום. הנה, המת בעונו מת, והוא ככל הנראה בעל חטא, ולכן זימן ה' טומאה לידו, ודחהו מעשות פסח במועדו, כי שכר עבירה עבירה. משא"כ מישאל ואלצפן שנטמאו מפני שהיו עוסקין בנדב ואביהוא, שהם היו צדיקים ולא מתו בעונם אלא לכפר על עון הדור, א"כ אינו ראוי שמישאל ואלצפן ידחו מעשות הפסח, כי עונם כבר נתכפר במיתת אותם צדיקים, ולזה אמרו 'למה נגרע'.

עו"א ה"חתם סופר" זצ"ל ב"תורת משה": לכאורה תיבות 'בני ישראל' מיותרים.

אלא כשהם באו לטעון שגם הם רוצים להקריב, אמר להם משה לכו עסקו בתורת הפסח ויחשב לכם כאילו הקרבתם, כמשחז"ל כל העוסק בתורת עולה וכו', ע"ז טענו לעומתו כי לימוד התורה צריך להיות באותו אופן של הקרבן, וכמו שקרבן פסח מקריבים בכנופיה – כל הציבור, א"כ גם לימוד התורה שלו צריך להיות בכנופיה ברבים, והיות שכל ישראל עסוקים בפסחיהם לא מצאו חברים ללמוד ברבים, לכן אמרו 'למה נגרע' – שלא נוכל להקריב אפילו ע"י לימוד 'בתוך בני ישראל'.

שאל הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: והלא תשובתם בפיהם בגלל שהם טמאים?

ואמר: ששאלתם היתה, היות שטומאתם הרי באה על ידי ארונו של יוסף, או במת מצוה כדאי' בגמ' [סוכה כה.], וא"כ למה נגרע, הלא מצוה גוררת מצוה. והתשובה היתה שיתחדש להם דין מצות פסח שני, באמת משום שמצוה גוררת מצוה.

שאל החסיד ר' בנציון מאוסטרובה זצ"ל את הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: היכן מרומז שנטמאו מחמת מצוה, דילמא נטמאו לא מארונו של יוסף ולא ממת מצוה ולא מנדב ואביהוא, רק סתם נטמאו בטומאה? והשיב לו: כי מלשון הפסוק 'למה נגרע', משמע כן, דאם לא כן איך שייך הלשון 'למה נגרע'? דאפשר שבשביל שנטמאו – נגרעו, ומדכתיב 'למה נגרע', משמע שנטמאו מחמת מצוה.

בספר "אמת ואמונה" מביא בשם הרבי מקאצק זי"ע שהקשה: דבפסוק הקודם נאמר 'ויקרב לפני משה ולפני אהרן' ובפסוק כאן נאמר 'ויאמרו אליו', מדוע לא

נאמר 'ויאמרו אליהם'?

ואפשר לומר בדרך חידוד, שהרי לכאורה קשה מה שאלו 'למה נגרע', הרי הם עצמם אמרו את הנימוק "אנחנו טמאים לנפש אדם". אלא, שמובא בספרי: קל וחומר שפסח בא בטומאה מפרה אדומה [מטמאין היו את הכהן השורף את הפרה] מה פרה שאינה דוחה את השבת דוחה את הטומאה, פסח שדוחה את השבת אינו דין שדוחה את הטומאה. אלא הרי יש לומר שהקל וחומר מופרך, כי פרה חוקה היא ואין למדין הימנה. אבל למשה הרי גילה הקב"ה טעם פרה, נמצא שלגביו אין מצות פרה חוקה, לכן שאלו למשה למה נגרע, ולא לאהרן...

הרה"ק ה"תפארת שלמה" מראדומסק זי"ע אומר: לא מצינו בתורה שום מצוה הקבועה במועד שיש לה תשלומין בזמן אחר, רק בקרבן פסח בלבד קבעה תורה זמן שני לקיום המצוה. למה? לפי שהיו אנשים מישראל שהתאמצו והשתדלו לקיים את המצוה, שהיו מתחננים ומבקשים "למה נגרע". אף גאולתם של ישראל תהא כך, אם ישראל יתעקשו ויתאמצו בלב ונפש – תבוא הישועה.

ב"אגרא דכלה" כתב באריכות, דלכאורה תמוה מאי קא קשיא להו, הלא תשובתם בצדס כמ"ש בעצמם שהם טמאים לנפש אדם ואסורין להקריב.

וביאר, דהנה איתא בגמרא: כשמת רבי בטלה כהונה, והטעם כי גופות הצדיקים אינם מטמאים במיתתם, ועל כן היו הכהנים נוהגים להשתטח על קברותיהם של צדיקים, וב"אגרא דכלה" כתב הלשון שעד היום הזה הולכים הכהנים בארץ ישראל על קברות הצדיקים.

ועפ"ז כתבו דבר פלא, שזה היה טענת האנשים ההם אנחנו טמאים לנפש אדם, כלומר שאין אנו נושאים עצמות אנשים פשוטים רק נפש אד"ם דהיינו צדיק, שהרי עסקו בגופות של נדב ואביהוא או בעצמות יוסף הצדיק כדאי' בגמ', ואם כן לא נעשו טמאי מתים בנשאים את גויתם הק', וע"כ סברו שאפשר להם לעשות קרבן ה' במועדו.

ומסיים בחידוש פלא: שבאמת לא נאמרה תשובת משה רבינו לאנשים האלה בפרטיות כמו שמצינו בבנות צלפחד שנאמר להן תשובה מהקב"ה 'נתן נתן לה'ם' וגו', אלא תשובה כללית לבני ישראל – 'דבר אל בני ישראל' וגו', כי האנשים ההם אכן נכונה טענתם

ונתקבלה והם עשו הפסח במועדו בתוך בני ישראל, רק פרשת פסח שני נאמרה עתה לכלל ישראל להורות הלכה לדורות כאשר יהיו טמאים לשאר מתים, ועל כן לא נאמר בפסוק זה 'נפש אד"ם' אלא סתם 'כי יהיה טמא לנפש', כי כאן לא מיירי באנשים ההם שבאמת לא היו טמאים כיון שנשאו נפש אד"ם צדיק, אלא בא להורות הלכה לדורות. וכל הענין הוא דבר פלא. ומסיים האגרא דכלה: שאי אפשר להאריך בזה שא"כ כל אחד יאמר כן.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע מסביר את טענתם: דהנה יוסף הצדיק השביע את כל בני ישראל שיעלו את עצמותיו, וא"כ אלו שנשאו את ארונו הם שליחים של כלל ישראל, וא"כ יש להן דין של ציבור שאינם נידחים לפסח שני, והם יכולים להקריב בראשון בטומאה, אבל הקב"ה השיב להם: דזה רק אם רוב הציבור טמאים ממש אז אפשר להקריב בראשון בטומאה.

אומר הרה"ק מסערט ה"מקור ברוך" זי"ע: דהם שאלו 'למה נגרע לבלתי הקריב' – וע"ז ענה להם הקב"ה: אם יכולים אתם לשאול שאלה כזו, סימן שטרם הגעתם לשלימות המדות, וסימן הוא שלא הכנתם עצמכם כראוי למצות קרבן פסח בחודש ניסן, לכן 'ועשה פסח לה' בחודש השני' – תוכלו לעשות כעת רק בפסח שני.

עמדו ואשמעה: (ט ח)

ברש"י: כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו. אשרי ילוד אשה שכך מובטח לו שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה.

צריך להבין שואל הרה"ק משינאווא ה"דברי יחזקאל" זי"ע: וכי מנין היה משה רבינו כ"כ בטוח בעצמו שאכן יקבל תשובה מהקב"ה?

ותירץ, דמאחר שמש"ר ראה את ההשתוקקות ואת שברון הלב שלהם, לכן היה בטוח שיקבל תשובה. אולם, עכ"פ גם על זה שייך הלשון אשרי ילוד אשה, שהיה בטוח שבכזה אופן הוא יקבל תשובה מהקב"ה.

הרה"ק רבי מנחם מאמשינוב זי"ע שואל: וצ"ב דמשה שהיה עניו מאד מכל האדם האריך יאמר כזה. והביאור הוא, דכאשר ראה הצער האמיתי שהיה להם באמרם 'למה נגרע', השליך כל עניינו להצד כדי לעזרם, וכמ"ש

היכי דמי חסיד שוטה הרואה אתתא בנהרא ואומר לא אורח ארעא לאיסתכולי בה ולאצולה.

הרה"ק רבי אהרן מקרלין זי"ע אמר: היתכן שהעניו מכל האדם יאמר בלשון כזו "עמדו ואשמעה מה יצוה ה'" – אלא, אדרבה, מזה יש ללמוד ענותנותו של משה. וכך אמר להם: 'עמדו', בגללכם בכחכם ובזכותכם, שתעמדו עמדי, 'ואשמעה מה יצוה ה'" – שאם תלכו מפה ותניחו אותי לבדי, לא יהא בכחי ובזכותי לדעת מה יצוה ה'.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע סיפר שהיה אצל הבעש"ט הק' זי"ע [או אצל אחד מתלמידיו הק'], שהיה מאריך מאד בתפילתו, ופעם חלש לבם של תלמידיו והלכו לטעום משהו [לאחר שסיימו את תפילתם] וחשבו שבוודאי עד שיחזרו לא יסיים הבעש"ט עדיין את תפילתו. אולם כשחזרו ראו שהוא כבר גמר ומאד התפלל על כך, מדוע סיים כל כך מוקדם? אמר להם הבעש"ט הק': שכאשר הם עומדים לידו ועוזרים לו אז הוא יכול להאריך בתפילתו ולהוריד שפע לעולם, אבל כשהם הלכו ממנו ולא עזרו לו לא היה יכול לפעול בתפילתו, ולכן סיים כל כך מהר. וזה גם הפשט כאן בפסוק: 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם', שאם הם יעמדו ויעזרו – יוכל משה רבינו לשמוע.

הרה"ק הרמ"ח מסלונים זי"ע אמר בשם הרה"ק ה"יסוד העבודה" זי"ע: לפי שראה משרע"ה שבאו אצלו בלב נשבר, 'אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע' – אמר להם "עמדו" בלייבט שטיין! במצב הזה של שברון הלב ואל תאבדו שברון זה מכם. ועל ידי כן "ואשמעה" אוכל לשמוע "מה יצוה ה' לכם" באיזה בחינה השי"ת יתקשר אליכם – 'יצוה' לשון צותא.

או בדרך רחוקה: (ט י)

וברש"י: לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה וכו'.

הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע אמר [והובאו דבריו ב"דברי ישראל" פ' ויקרא]: והוא תימה כיון שעמד אצל עזרה אמאי לא נכנס, אלא מחמת ענותנותו ושפלותו בעיני עצמו אמר מי אנכי לגשת אל הקודש, לכנס בתוך קדושי עליון, וכשרצה לכנס נסוג אחור מחמת

בושה. וכן היה כשנכנסה כת ראשונה וכת שניה וכת שלישית, בכל פעם שרצה לכנס נסוג אחור מחמת בושה ולא יכול לכנס, כיון שראה הקב"ה כן אמר אם כן אעשה לך יום טוב בפני עצמו.

יש ללמוד מכאן אמר הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, מוסר השכל, שאדם יכול להיות ממש כאן קרוב, ובכ"ז הוא רחוק עדיין. ומדה טובה מרובה, אפילו שאחד נמצא רחוק, בכל זאת אם לבו נמצא כאן – זה כבר טוב. וכן אמר המשורר רבי יהודה הלוי זצ"ל: אני במערב וליבי במזרח.

והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן ה' לא הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא: (ט יג)

הרה"ק השרף מסטרעליסק זי"ע היה אומר: "והאיש אשר הוא טהור" – איזה איש יכול להחזיק עצמו בטהרה בעבודת ה' ובלימוד התורה ובקיום המצוות – "ובדרך לא היה" – זה שלא נסע בדרכים, כי בדרך קשה להיות שומר תורה ומצוות, ירא ושלם.

ה"קרבן העני" [הג"ר יעקב קטינא זצ"ל] כתב בדרך מוסר: 'והאיש אשר הוא טהור' – מי שמחזיק עצמו שהוא טהור 'ובדרך' – שהוא בדרך הטוב – 'לא היה', לא יתכן כן, שאילו היה באמת ירא שמים, היה מוצא כמה פגמים בעבודתו והתנהגותו. שהרי גם אבות העולם לא החזיקו את עצמם כצדיקים, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ומציין שהסמ"ק מונה במנין הלאוין 'שלא להיות צדיק בעיניו'.

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' וגו' חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ: (ט יד)

בכל התורה נאמר 'אזרח' סתם – מדייק ה"משך חכמה" זצ"ל, וכאן גבי פסח כתיב 'אזרח הארץ', נראה שיש כאן רמז לדעת רבותינו שבתוספות בפסחים [ג]: שכל מי שאין לו קרקע פטור מעשיית הפסח, ולכן נאמר 'אזרח הארץ'.

כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה: (ט טז)

הרבי ר' אלימלך זי"ע בספה"ק "נועם אלימלך" כותב: דהנה דרך הצדיק אמת להיות תמיד בהכנעה, והוא

רואה רק שפלות עצמו וכל חסרונו, עד שהוא חושב לעצמו שאינו בגדר צדיק כלל. וזהו שאמר הכתוב, 'וביום הקים את המשכן', רומז לצדיק שעיקר עבודתו הוא להקים את המשכן שהוא השכינה. 'כסה הענן את המשכן', שהצדיק אינו רואה מעלתו כלל. 'ובערב', פי' מי שהוא בחי' ערב וחשכות, הוא יראה תמיד 'על המשכן' שלו שהוא 'כמראה אש', כלומר שחושב על עצמו שהוא כמראה אש וצדיק גמור. ומסיים הכתוב 'כן יהיה תמיד שהענן יכסנו' להצדיק 'ומראה אש' על אותן שהן בחי' 'לילה'.

על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו וגו': (ט יח)

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע הקשה מהו אומר 'על פי ה'', ומביא בשם הרה"ק רבי יהודה לייב פיסטינר זי"ע [מתלמידי הבעש"ט הק' זי"ע]: עה"פ 'הוא ינהגנו על-מות', משל לתינוק שבעת שמתחיל ללכת ברגליו אזי דרך האב לסייעו קצת בהליכתו, ובאמצע עוזב אותו ומניחו לילך בעצמו, ועי"ז הוא נופל וצריך להגביה עצמו, ואחר כך שוב מסייעו האב קצת ומניחו וחוזר ליפול ומגביה עצמו, וכל זה כדי שיתלמד הילד לילך בכוחות עצמו בלי סיוע.

והנמשל הוא על אבינו שבשמים, שמתחילה מסייע לאדם בעבודתו ע"י שנותן לו כח שיוכל להרגיש חיות בעבודת ה', אבל אחר כך נופל ממדרגה זו, וחוזר חלילה, וכל זה כדי שיתלמד להתחזק עצמו מאליו, ויבא בכוחות עצמו למדרגה שהיה בתחילה בסיוע השי"ת, ועל כן בימי הבחרות נותנים לאדם מתנה שירגיש התענוג וההתלהבות בעבודת ה', בכדי שיבוא אחר כך לעבוד מעצמו.

וזה הפי' 'הוא ינהגנו על מות', כמו העלם הקטן שאביו מעמידו וחוזר ומניחו, כמו כן מתנהג עמנו השי"ת בעבודתו, שמתחילה יש לאדם תענוג מזה וזה נקרא גדלות ראשון ע"ש ב"דגל" שמאריך בזה.

ומביא שם מהרה"ק רבי שאול ממעזיבז זי"ע – מסתמא היה מתלמידי הבעש"ט הק' זי"ע – על מאמר הגמרא [ב"מ נט.]: אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו, נשיכו הוא לשון שכחה כמו כי נשני אלקים וגו', דכשנופל לבחינת קטנות ונשכח ממנו אז הגדלות, לא יבזה האדם אז מעמדו בינו לבין עצמו לומר כי עתה עזבו ה', חלילה לחשוב כן, רק אדרבה זה הקטנות בא אליו רק למען העליה, וזהו כי היכי דתתעתרו, שע"ז יוכל להתעלות למדרגה עליונה יותר.

וזהו שאמר הכתוב "על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו", שמאת השי"ת היתה בין הנסיעה וההילוך למעלה בעבודת השי"ת, והוא מה שנותן לו חיות וסיוע בעבודתו ית', וזה "על פי ה' יסעו", ובין מה שמניחו הקב"ה אחר כך בלי סיוע בהילוכו, זהו גם כן על פי ה' ובעצתו בכדי שיוכל אחר כך לילך מעצמו, וזהו "על פי ה' יחנו".

על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו: (ט כ)

מכאן רמז אומר השל"ה הק': שיזכיר האדם בכל ענינו ובכל פעולותיו את שם ה', ב"ה, אי"ה, ובעזרה השי"ת.

שנינו במסכת שבת [לא:], דמלאכת 'סותר' אינה אלא בסותר על מנת לבנות באותו מקום, אבל בסותר על מנת שלא לבנות במקומו אינו עובר. והקשתי הגמרא הלא כל מלאכות שבת אנו למדים ממלאכת המשכן, ושם הלא היו סותרים אותו על מנת לשוב ולבנותו במקום אחר. ותירצה הגמרא שאני התם כיון דכתיב 'על פי ה' יחנו' – כסותר על מנת לבנות במקומו דמי.

שואל הגאון רבי אליהו ברוך קמאי זצ"ל אב"ד ור"מ מיר: תירוץ זה טעון ביאור, דמה נפק"מ סוף סוף הלא פירקו את המשכן על מנת לבנותו שלא במקומו.

ומתריך: דאיתא בזוהר הק' שהמשכן שכן תמיד על גבי ענן ששמו 'פי ה'', נמצא שתמיד המשכן במקומו, וזהו שתירצה הגמ', שכיוון שעל פי ה' יחנו, כלומר על אותו ענן ששמו 'פי ה'', ממילא הרי זה כסותר על מנת לבנות במקומו.

ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבד עוד:

(ט כה)

בשש"ק מביא: שמעתי אשר צדיק א' שאל את אדמו"ר בעל ה"שפת אמת" הק' זצללה"ה הנה כתוב 'מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבד עוד', אם כן היום שתפילה היא במקום עבודה, יהיה פטור מן התפילה אחר חמשים שנה?

והשיבו, אמת הוא דאם התפלל אדם כראוי כל החמשים שנה, יוכל אחר כך להיות 'ושרת את אחיו'. והבן.

עשה לך שתי חצוצרות כסף וגו' והיו לך למקרא העדה

ולמסע את המחנות: (י ב)

למה נצטוו משה לעשות חצוצרות דוקא להקהלת

העדה, ולא שופרות וכיו"ב? אומרים בשם המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע: חצוצרות לשון חצ-צרות [חצי צורות]. שמשו רבינו היה ממחציתו ולמעלה מלאך, וממחציתו ולמטה אדם. וזהו: עשה לך שתי חצוצרות, משתי הצורות שבך עשה אחת, שאין שלימות אלא בשתייהן יחד, ובזה תקהיל ותאחד את העדה.

דרש הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, לפי דברי הגמרא: כל הכלים שעשה משה כשרים לו וכשרים לדורות חצוצרות כשרות לו ופסולות לדורות. הרבה כלי שרת עשה משה וכשרים המה לעבוד בהם עבודת הקודש בכל התקופות, מלבד החצוצרות אשר נועדו למקרא העדה ולמסע את המחנות, דהיינו דברי הדרוש שמטרתם לעורר האנשים ולהסיעם בדרך העולה בית קל, שלא נקבעו לדורות, מפני שכל דור בפני עצמו זקוק ל"חצוצרה" משלו, 'למקרא העדה ולמסע את המחנות'. וחצוצרה שבימי משה אינה ראויה לדורו של יהושע כל חצוצרה לפי הדור. ודפח"ח.

ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים: (י ד)

מסביר בעל "עוללות אפרים": אם אתם רוצים שתשרור אחדות אצל העם – אז קודם כל 'ונועדו אליך הנשיאים' – שיתאחדו לפני כן הנשיאים, המנהיגים, שיפסיקו קודם כל לריב ביניהם...

ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו: (י ז)

אומר הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: "ובהקהיל את הקהל" – כשתהיו מנהיגי הדור, "תתקעו" – תהיו ישרים ושלמים כתקיעה, "ולא תריעו" – אל תהיו שבורים, רצוצים ומעורערים.

הרה"ק רבי משה'לה מקוז'ניץ זי"ע אמר: כשבני ישראל יהיו מאוחדים בעצה אחת ובדעה אחת – 'תתקעו' – תהיו תקועים כיתד נאמן, זקופים וחזקים – 'ולא תריעו' – לא יוכלו לשבור ולרוץ אתכם.

ה"קרבן העני" מפרש: כידוע לידועי חן תקיעה היא בחינת חסד, ותרועה – דינים. כשיש אחדות בישראל אין שטן ואין פגע רע, כנאמר: 'חבר עצבים אפרים – הנח לו'. וכשיש פירוד שולטים הדינים – 'חלק לבם – עתה יאשמו'.

וזוהו הפירוש כאן: 'תרועה יתקעו למסעיהם', כשהם נוסעים זה מזה [כמו שדרשו חז"ל נסעו מזה – הסיעו עצמם מן האחוה] שהם מפורדים ומחולקים, אז הדינים שולטים, 'ובהקהיל את הקהל' – כשיש ביניהם אחדות – 'תתקעו', אז תהיה שליטת החסדים.

בשם הרבי מאז'רוב ה"באר משה" זי"ע: כי כשישראל נסעו היו זקוקים למדת הדין שתלחם באויביהם, ולכן 'תרועה יתקעו למסעיהם', אמנם בחנייתם 'ובהקהיל את הקהל' אזי – 'תתקעו ולא תריעו', שאין צורך לדון כלל, אלא חסד ורחמים.

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאיביכם: (י ט)

הגה"ק ה"אבני נזר" זי"ע בשו"ת [או"ח תכח] דן בשאלה מעניינת:

האם גם כאשר ישראל היו יוצאים למלחמת רשות או למלחמות מצוה היו צריכים לתקוע בחצוצרות כנאמר בפסוק לפנינו 'וכי תבאו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחצוצרות', או שמא אין החיוב אלא כאשר אויבים באים למלחמה על ישראל, כלשון הכתוב 'על הצר הצור אתכם', אבל לא כאשר ישראל הם היוזמים של היציאה למלחמה?

ה"אבני נזר" נוטה להכריע כסברא השניה, ומביא ראיה לדבר שהרי הרמב"ם לא הביא את המצוה לגבי מלחמה בדוקא, אלא רק להריע בעת צרה, ואמנם כאשר גויים באים על ישראל הרי זו 'עת צרה', אבל כאשר ישראל יוצאים למלחמת הרשות, שאין יוצאים עליו ללא בית דין ואורים ותומים, וכ"ש כאשר יוצאים למלחמת מצוה, כלומר: כיבוש א"י שהובטחה להם ישועה – אין זו 'עת צרה', ואז אין מחוייבין לתקוע בחצוצרות.

ואמנם כך ראינו, שבכיבוש יריחו לא תקעו בחצוצרות, והרי במלחמה, אף לדורות, מחוייבים לתקוע בחצוצרות? אלא ודאי שכאשר ישראל באים על אחרים, אין חיוב זה כלל!

אולם בספרי [בהעלותך שם] נאמר במפורש: 'וכי תבאו מלחמה בארצכם' – בין שאתם יוצאים עליהם ובין שהם יוצאים עליכם, ופירש בעל ה"זרע אברהם" ש'תבאו' משמע שאתם באים עליהם למלחמה, ואילו

'בארצכם' משמע שהם יבואו עליכם לארצכם למלחמה, ולדברי הספרי לכאורה קשה: מדוע לא תקעו בחצוצרות בעת כיבוש יריחו? והשיב זאת בן המחר – כ"ק האדמו"ר ה"ש משמואל" זי"ע – בהגהה בשולי דברי אביו, שצ"ל שתקיעת יהושע לא היתה כלל מענין מצוה זו, וראיה לכך: שהרי במצוה זו נאמר 'והרעותם', ואילו בימים שקודם נפילת חומת יריחו תקעו ולא הריעו, ורק ביום השביעי הריעו כל העם תרועה גדולה, ועוד: שביהושע לא מוזכר שהיה זה 'לזכרון', ואילו במצות התורה הזכרון הוא העיקר. ועוד שביריחו היו תוקעים בכל הזמן שסובבו את החומה, ואילו במצוה שבתורה ודאי לא הריעו אלא רק בעת התפילה, אלא ודאי שביריחו היה זה ענין אחר, והיה בה חידוש מיוחד, והתקיעה מכח מצות התורה לא הוזכרה ביהושע כלל, אף שבודאי קיימו אותה כבכל מלחמה ומלחמה, ואין הפסוק מזכיר את תקיעתה שופר המיוחדת שהיתה ביריחו, כי בה יש חידוש.

בספר "שיח צדיקים" מביא בשם ה"פענח רזא" שהקשה: בספר יהושע [פ"] מסופר שבני ישראל כבשו את העיר יריחו בעזרת שופרות. מדוע לא השתמשו שם בחצוצרות?

המהר"י אסאד זצ"ל בשו"ת "יהודה יעלה" כתב ליישב זאת בדרך צחות: שנינו בברייתא [שבת לה:] שופר מיטלטל, חצוצרות אינם מיטלטלין, וטעם הדבר: שופר הוא כלי שמלאכתו לאיסור, אך ניתן לשאוב בו מים ולהחזיקו באופן שהמים לא ישפכו ולהשקות בו את התינוקות. לא כן החצוצרה, שאי אפשר להחזיקה באופן שלא ישפכו ממנה המים. ולכן היא מוקצית לגמרי ואסור לטלטלה.

ומאחר שאת העיר יריחו כבשו בשבת, אי אפשר היה להשתמש בחצוצרות שהן מוקצה, רק בשופרות.

שואל הרבי מקאצק זי"ע: בפרשת תצא כתוב: 'כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה' אלקיך בידך' – לא נזכר שתוקעים שופר, אלא 'כי תצא למלחמה' ומיד – 'ונתנו ה' אלקיך בידך'. ההסבר הוא: קל לך יותר לנצח במלחמה, אם הקדמת ותקפת את האויב בארץ האויב, וקשה יותר אם השונא קדם אותך וחדר לתוך ארצך ואתה צריך לגרשו.

ולכן, 'כי תצא למלחמה על איביך', שאתה הקדמת ותקפת אותו – 'ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שביו'. אבל אם הגיעו הדברים לידי כך שנתקיים 'וכי תבואו למלחמה בארצכם', אז יש צורך בהתאמצות מיוחדת ובפעולות נמרצות – 'והרעותם בחצוצרות'.

וכן הדבר במלחמת היצר, אם מתגבר האדם על יצרו ואינו נותן לו לחדור לתוך לבו ונפשו, המלחמה קלה והנצחון קרוב לודאי. אבל אם נתת ליצר הרע דריסת רגל בך, ועומד לכבוש אותך, אז זקוק אתה לרחמים ולהתעוררות מיוחדת ולמעשים תקיפים.

הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע אמר בשם אביו הרה"ק המוהר"י זי"ע: על הפסוק 'מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה', ולכאורה בין המיצר והמרחב יש מדה בינונית והוא ההצלה מהמיצר, אבל הענין הוא דכאשר ישראל נתונים בצרה ח"ו וצועקים אל ה' מן המיצר, אזי לא רק על מה שצעקו נענים, אלא שנפתחים להם שערי ישועה והם נושעים אפילו על מה שלא צעקו. וזהו 'מן המצר קראתי יה', התפללתי על המיצר, ולא רק על המיצר ענני, כי אם 'ענני במרחב יה', עד שבאתי לבחינת מרחב.

ובזה י"ל כאן: דכאשר היו ישראל נתונים בצרה מהאויבים ח"ו וצעקו אל ה', אזי לא רק מהאויבים בלבד נושעו, אלא שבאה להם ישועה כללית בכל העינים. וזהו 'ונושעתם' זהו ישועה כללית 'מאויביכם' ע"י האויבים שצעקתם עליהם, תבוא לכם ישועה בכל העינים.

הרה"ק ה"אביר יעקב" זי"ע מסדיגורה אמר: יש שלש דרגות ובחינות בצדיקים. יש צדיק שמתבדל מהדור ועובד להשי"ת בתורה ותפילה, ואין לו עסק כלל עם הדור, רק ע"י עבודתו ממילא נשפע השפעות טובות על הדור, אבל הוא אין לו עסק בזה. ויש צדיק שמוכיח את הדור ועובד תמיד להעלות את הדור למדרגה יותר גדולה ע"י תשובה ודברים קשים כגידים, והוא עוזר להדור בפועל ממש כי אין רוצה לנתק עצמו מהדור.

ויש בחי' צדיק שעובד להשי"ת בהתבדקות עצומה ואין לו זמן להוכיח לדור אפילו רגע, רק אומר להשי"ת אני מקבל עלי כל היסורים מהדור ואינו רוצה לצער אותם בתוכחה, רק רוצה לקרב אותם להשי"ת ע"י שמחה. ובחי' זו היה זקני הק' מרוזין זי"ע, בעת שצדיקי הדור

דאז גזרו תענית על הצרות שתקפו באותו זמן ושלחו גם לאדמו"ר הק' מרוז'ין זי"ע שיתענה ויפציר ברחמים, ושלח להכלי זמר שלו ונגנו לפניו. ואמר הרה"ק מאפטא זי"ע שיש ע"ז רמז מן התורה ע"ד הכתוב: 'וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצור אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם'.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר: מדקדקים למה צריך לומר 'על הצר הצור אתכם', וכי יש מלחמה עם אוהבים, גם למה אמר 'הצר' בה"א הידיעה, וגם 'מן' הצר הוה ליה למימר ולמה אמר 'על' הצר וגו'. יש לומר, שכאשר באים למלחמה עם האויבים שמבחוץ מתעוררים גם האויבים מבפנים להלחם, כמו היום שאנו מוקפים באויבים מבחוץ ומבפנים, זה שאמר 'וכי תבואו מלחמה בארצכם' היינו עם האויבים שמבחוץ, 'על הצר הצור אתכם' על האויבים שמבפנים, ואף שזו מלחמה קשה מבחוץ ומבפנים, מ"מ 'והרעתם וגו' ונזכרתם וגו' ונושעתם מאויביכם'.

עו"א: גם י"ל 'הצר הצור אתכם' היינו היצה"ר כדאי' בס' וב"שפת אמת", לכן דייק הכתוב לומר 'על הצר הצור אתכם', וז"ש 'הצר' בה"א הידיעה שהכוונה ליצה"ר שהוא הצר הצור הידוע, 'והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם', מכל האויבים, גם מהיצה"ר שלא יהיה לו שום שליטה, ונסמך 'וביום שמחתכם' וגו' שע"י שמחה אפשר להתגבר על הכל, ובספרי דרשו 'וביום שמחתכם' - על השבתות, ובבעל הטורים הרמז שמחתכם בגימ' גם ביום השבת, שהשבת ג"כ מסייע להתגבר.

'ונזכרתם לפני ה'א' – וכי אפשר לומר כן, והלא הקב"ה כביכול, אין שכחה לפני כסא כבודך, ולמה נאמר 'והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה'א'? אלא המקרא הזה מבקש ואומר 'דרשוני וחיו', וכך אתה דורשו: "והרעותם בחצוצרות" לשם מה? למען "ונזכרתם" אתם בעצמכם, היכן אתם בעולם, על מנת לשוב בתשובה שלימה ולעשות את חובותיכם "לפני ה' אלקיכם", כי לא האויב מוחץ אלא החטא מוחץ, ותשובה מעלה ארוכה ורפואה שלימה לכל מכותינו, וממילא תהיו סמוכים ובטוחים כי "ונושעתם מאויביכם".

וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו': (י י)

בחז"ל: וביום שמחתכם אלו השבתות, כי הימים טובים וראשי חודשים הרי מפורשים בפסוק. אמר הרה"ק האדמו"ר מסדיגורא זי"ע: כי לכאורה מדוע אין הכתוב מביא מפורשות את השבת, 'וביום שבתכם'?

אלא, שלגבי השבת אי אפשר לכתוב 'שבתכם', כי השבת שונה היא מכל המועדים וראשי החודשים, אשר לגביהם כתוב 'מקדש ישראל והזמנים', ו'מקדש ישראל וראשי חודשים'. משום שישראל מקדשים לזמנים. אך השבת הרי הקדושה קביעי וקיימי, והיא יורדת מלמעלה, 'ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו', שהשי"ת הוא מקדש את השבת, ולכן לא שייך לומר 'וביום שבתכם', וא"כ מה יש לישראל עם השבת, הדבר זה שהם שמחים עם קדושת השבת, הם שמחים עם המתנה טובה של השבת, ושמחים במנוחתה, וזה אכן השייכות בין בני"א אל השמחה של שבת.

ויסע דגל מחנה בני יהודה וגו': (י יד)

כתוב בספה"ק "פני מנחם": ובאמצע הפרשה כתובה ג"כ הפרשה של הדגלים, אע"פ שכל זה כתוב כבר בפרשת במדבר, אלא ששם כתיב 'מטה יששכר מטה זבולון' וכו' וכאן כתיב מטה 'בני' יששכר מטה 'בני' זבולון וכו' חוץ מראובן שאין כתוב בו בני, וכן אצל הלויים ונסעו 'בני' גרשון 'ובני' מררי, אולם אצל קהת כתיב 'ונסעו הקהתים' ולא כתוב אצלם בני, לפי שמהם התחילו בלשון הרע ולחלוק על משה רבינו ועל הכהונה, שנטו מעט מאותם המדריגות שהיו להם אחר מתן תורה וכבר לא היו יכולים להגיע להיות באותה דרגת בנים, ויעקב אבינו כבר ביקש 'בקהלם אל תחד כבודי'. והפרשה מסיימת באהרן הכהן, שאכן היה תיקון על חטא לשון הרע.

ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות לצבאתם

ועל צבאו אחיעזר בן עמישדי: (י כה)

ברש"י: לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה, וכל מי שהיה מאבד לו דבר היה מחזירו לו.

ה"אזנים לתורה" מביא בשם רבותינו בעלי התוספות שכתבו, לפי שהיה אחרון, וכל מי שהיה מתאחר בשביל שום דבר היה מתערב עמהם. ואין פירוש אחד

להשתמש עם כל הכוחות, שצריכים להיטמן מהרע, וגם צריכים ללחום אתו במדת הצורך. ועיי"ש שמאריך בזה.

אלה מסעי בני ישראל לצבאתם ויסעו: (י כח)

ויאמר משה לחבב וגו' חתן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה': (י כט)

אומר הגה"ק ר' שלמה קליגר זצ"ל: המשיא אחד מבניו ורוצה שידידו ישתתף בשמחתו ויסע עמו לחתונה – מודיע לו על הדבר זמן מסוים קודם השמחה, כדי שהלה יוכל להתכונן לנסיעה ולהכין הכל לדרך. אבל אם אינו רוצה בלב שלם שיסע עמו, ואינו מבקשו אלא לצאת ידי חובת הנימוס – מודיע לו ברגע האחרון לפני הנסיעה. כן עשה משה ליתרו: חז"ל אמרו שמכבידים על הגר הבא להתגייר ודוחים אותו בכל מה שאפשר, כי קשים גרים לישראל, אבל גם לא להזמין את יתרו חותנו שיסע עמו לא היה יכול, לכן נשתהה עד הרגע האחרון ולא הזמין אלא סמוך לנסיעתם של ישראל. "אלה מסעי בני ישראל לצבאותם ויסעו" כשכבר התחילו ליסע, ויאמר משה לחבב'...

ויאמר אל נא תעזב אותנו כי על כן ידעת חנותינו במדבר והיית לנו לעינים: (י לא)

בספר "ילקוט סופר": שמעתי בשם הרה"ג מו"ה צבי ווייס זצ"ל אבד"ק דאמבארווי, כי המדבר היה מלא נחשים ועקרבים, והענן היה מסיר אותם והיה משה הדרך לישראל מהרים וגבעות, וישראל שהיו מכוסים בעננים לא ידעו מזה, רק יתרו שבא מרחוק יראה הנחשים והניסים אשר עושה הקב"ה לישראל, הוא היה מאיר עיני ישראל והודיע להם חסדי ה' תמיד. וזה הכוונה – אתה שבאת וידעת חנותינו במדבר היית לנו לעינים, להודיע חסדי ה' עלינו תמיד.

והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והטבנו לך: (י לב)
המהר"י אסאד זצ"ל מסביר את הפסוקים: שכשאדם חי כל היום בניסים הוא מגיע למצב 'שאין בעל הנס מכיר בניסו'. וכאשר הוא אינו מכיר בנס – אין הוא מודה עליו. משא"כ אדם שמכיר בניסים שנעשו לו ומבין כי הכל מגיע משמים, וכל מה שיש לו – אינו משלו, לכן קל לו להתחלק עם אחרים בנדיבות במה שיש לו.

סותר להשני, שהיה שבט דן גומל חסדים ומחזיר אבדות בממון ובנפש.

ולמה נמסר תפקיד כה חשוב, הצלת נפשות וממון, לדן? נראה לומר, שרצה הקב"ה לזכות את שבט דן במצוות שבין אדם לחבירו, מאחר שהיה מתרשל במצוות שבין אדם למקום, כמבואר במדרש שדן החשיך העולם בעבודה זרה שעשה ירבעם, שחזר על כל ישראל ולא קבלו את העגלים, ורק שבט דן קבלם, וכן היה במחנה דן פסל מיכה בשעה שעברו בים ובמדבר. והקב"ה הרוצה לבל ידח ממנו נדח, זיכה אותו במצוות הצלת נפשות וממון, ועשאו מאסך לכל המחנות.

מספרים שהמגיד הגדול רבי מיכל מזלוטשוב זי"ע היה רגיל להתפלל בכל יום בשעה מאוחרת מאד. ואמר: שבט דן היה כידוע נוסע בסוף כל המחנות ומאסך כל מה שאבד להם בדרך, וכך היה מרים את כל התפילות שבני ישראל התפללו בלי כוונה, אף אני כמותם מתפלל אחרון...

ברש"י: אית מאן דאמר כתיבה היו מהלכין, ומפיק ליה מן 'כאשר יחנו כן יסעו'. ואית דאמרי כקורה היו מהלכין, ומפיק לה מן 'מאסך לכל המחנות'.
אומר ה"עברא דדשא": ויש לפרש דקאי על ב' הדרכים הנצרכים לכל אחד במלחמת היצר, כדי לקדש את ביתו להיות מעון לשכינה.

חד אמר כתיבה היו מהלכין – ע"ד דאיתא אצל יעאע"ה כשהלך לקראת עשו שחשש שמא עשו יתן עינו בדינה, ולכן נתנה בתיבה ונעל בפניה, כדי להינצל מפגעי היצר אינו ע"י מלחמה כנגדו, אלא להישמר ולהיטמן ממנו ועי"ז אינו נותן ליצה"ר ליכנס אליו כלל, וזהו 'כתיבה היו מהלכין'. ועיי"ש בח"א עמ' עא שמאריך בכוונת המילה 'תיבה' – שהכוונה לתיבת תורה.

וחד אמר 'כקורה היו מהלכין' מדכתיב גבי שבט דן 'מאסך לכל המחנות', כי לפעמים אינו מספיק להיטמן מהיצר, אלא נצרך להלחם עם הרע, כדמצינו אצל דן דאמרו חז"ל שבשעת קבורת יעקב אע"ה ערער עשו הרשע על מקום קבורתו במערת המכפלה, וחוששים בן דן 'שקל קולפא מחייה ארישיה' – והרגו. וזהו 'כקורה' – ללחום עם עשו הרשע וכל כת דיליה. וב' הדרכים מרומזים במסעות, כי למלחמת היצר צריכים

ז"ש משרע"ה ליתרו: אנו שעברנו יציאת מצרים וקרי"ס, איננו מתפעלים כ"כ שאנו זוכים למן – לחם שמלאכי השרת אוכלין, וכך למדבר נקי מנחשים, משום שאנו חיים במציאות הזו כל הזמן.

אך אתה, 'אשר ידעת חנותנו במדבר' – ונוכחת לראות הניסים שנעשו במדבר מבלי שראית את יצי"מ, היך מעריך כל נס ונס שנעשה עמנו, אנא ממך! הישאר נא 'והיית לנו לעינים' – להסביר לנו את ניסי ה'.

והיה כאשר נבין זאת, או אז 'והיטבנו לך' – נוכל לחלוק אתך בטובתו של המקום איתנו, אך אלמלא כן נהפוך לבעלי גאווה! ונחשוב שהכל מגיע לנו בזכות ולא ניתן לך דבר.

הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודז'ץ זי"ע מביא בשם אביו הרה"ק ה"דברי ישראל" זי"ע ששאל: מה הלשון 'והיה' שלכאורה נראה מיותר. ואמר, כי יש חכם בנפשו, ואומר בלבו מה לי לנסוע אל הרבי, הלא אוכל ללמוד גם בביתי בספרי דא"ח. אבל הדבר אינו כן, דהגם שבביתו יכול ללמוד, אבל השמחה שהוא מוצא אצל הרבי במקלות עם יחד, זאת לא ימצא בביתו, וצריך דוקא לנסוע אל הרבי, ועם הציבור יחד ימצא שמחה. וזהו שאמר 'והיה כי תלך עמנו', אין והיה אלא לשון שמחה, השמחה תשיג רק בלכתך עמנו, 'והיה, הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך', יהיה נשפע גם עליך עבדות ותורה של שמחה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע האריך להסביר מה היה הסיבה לבקשת משה רבינו מיתרו להישאר אתם, וכן מה טעם סירב כל כך יתרו, והלא היה גר צדק ויהודי אמיתי. ויש לומר, דיתרו רצה שהכל יבא לו על ידי יגיעה עצמית, וכמו שאמרו הצדיקים אצל אברהם אבינו שטען "מה תתן לי ואנכי הולך ערירי", דהיינו 'מה תתן לי' – מה יש לי מכל ההבטחות אם – 'ואנכי הולך ערירי' – שכל זה לא בא לי מיגיעה עצמית. ועל זה אמר לו משה רבינו ע"ה: 'והיית לנו לעינים', דאין הכי נמי בשביל טובת עצמך אינך צריך ללכת עמנו, אבל בכל אופן בשביל טובת הכלל אתה דרוש לנו, לכן אתה צריך ללכת אתנו.

ברש"י: מדה טובה הטיבו לו. אמרו, כשהיו ישראל מתחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו וכו' אמרו מי

שייבנה ביהמ"ק בחלקו הוא יטלנו, בין כך וכו' נתנוהו לבני יתרו.

יש להבין, מפני מה היתה צריכה יריחו ליפול דוקא בחלקו של מי שייבנה ביהמ"ק בחלקו.

וענה ע"ז הגאב"ד דטשעבין זצוק"ל: נאמר במס' תמיד [ל:]: "מיריחו היו שומעין קול שער גדול שנפתח. מיריחו היו שומעין קול מגריפה. מיריחו היו שומעין קול בן ארזה מקיש בצלצל. מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז. מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור. מיריחו היו שומעין קול השיר. מיריחו היה שומע קול השופר. ויש אומרים אף קולו של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים. מיריחו היו מריחין ריח פיטום הקטורת" ע"כ.

וכתב ע"ז הרב"ד ז"ל דברים נוראים וז"ל: מורי החסיד ז"ל אמר, שכל אלו שנאמר בהם שהיו נשמעין ביריחו מעשה נסים היו, ודווקא היה ביריחו ולא בשאר צדדים, מפני שיריחו היתה כמו ירושלים מפני שהיא תחילת כיבוש ארץ ישראל, ובשביל כך החרמה יהושע להיות קודש, לפיכך היא כמו ירושלים.

מעתה מובן היטב הקשר שבין יריחו לבין מי שנבנה ביהמ"ק בחלקו - בירושלים. ודפח"ח.

ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: (י לה)

ברש"י: עשה לו סימניות – נון הפוכה – מלפניו ומלאחריו כדי להפסיק בין פורענות לפורענות.

שואל הרבי ר' יהונתן זצ"ל: מדוע נבחרה אות "נון" לסימן זה? – אפשר לומר, לפי שאמרו חז"ל: מפני מה לא נאמרה נון באשרי. מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, שנאמר 'נפלה לא תוסיף קום'. יוצא שה"נון" מרמזת לפורענות. אבל גם בעת צרה, בזמן של הסתר פנים, הקב"ה מחזיר את פניו אלינו מפעם לפעם לתת לנו תקומה, כמאמר המדרש: "דומה דודי לצבי", - מה צבי כשהוא רץ מחזיר את פניו לאחריו, אף הקב"ה אפילו בשעה שהוא בורח מאתנו מחזיר ראשו אלינו. וזהו הסימן של נון הפוכה, אפילו בשעת צרה השכינה, כביכול, מפנה פניה אלינו.

ויהי בנסע הארץ – סופי תיבות "עני". איתא בספרים רמז שחייבים אנו לכבד את העני, שעל פי רוב הוא נע ונד, ונוסע ממקום למקום, לקבלו בסבר פנים יפות,

כמו שמכבדים את ארון הקודש. ויש קשר ושייכות בין שניהם: כשם שהקב"ה שוכן בין שני בדי הארון כמו שנאמר: "ונועדתי לך שם", כך עומד תמיד לימין העני, כדכתיב "כי יעמוד לימין אביון". ולכן חובה עלינו לקרבו, לתמכו ולסעדו בכל מה דאפשר.

ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה': (יא א)

הרה"ק ה"מאור ושמש" זי"ע מאריך כאן בפירוש הכתובים, דהנה כל התאות רעות באות אל האדם מחמת שהוא שרוי בעצבות ובמרה שחורה, וזה"פ 'ויהי העם כמתאוננים' שנפלו לעצבות, ועל כן עשו דבר 'רע באזני ה'', זה גרם לזה, ועיי"ש באריכות בפירוש.

מסביר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: חוט השערה של רע מביא לידי כל רע, "כמתאוננים" בכ"ף הדמיון, ההתחלה היתה רק כעין תרעומת כלפי מעלה, ומפסיעה ראשונה זו הגיעו לידי כשלון יותר ויותר – 'רע באזני ה'". וכך באו לכל החטאים שהכתוב מונה והולך בפרשה זו. וכן להיפך – חוט השערה של טוב מביא לידי שלימות הטוב – פסיעה ראשונה היתה ביציאת מצרים שעליה נאמר: 'לכתך אחרי במדבר', וממנה באו בני' לקבלת התורה ולהשלמות הטוב יותר ויותר.

והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו וגו' ויאמרו מי יאכילנו בשר: (יא ד)

אומר הרה"ק רבי מנחם מנדל מוויטבסק זי"ע: שנינו – לא ניתנה תורה כי אם לאוכלי המן. פירוש הדברים: אכילת המן זיקקה את גופות בני ישראל שלא יתאוו לשום תאוה גשמית, ואין אדם יכול לזכות בתורה אלא בהיותו משוחרר מן התאוות כליל. היו, אפוא, בני דור המדבר משוללים מכל תאוה חומרית שהיא, אבל 'האספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה', הם התאוו שתהא להם תאוות בשרים ואהבה גשמית, לפיכך בחלו במן וביקשו בשר ודגים, קשואים ואבטיחים המעוררים באדם את התאוה.

אומר הגאון ר' אייזל חריף רבה של סלונים צ"ל: "האספסוף" אלו בעלי אסיפות, טיפוס של עסקנים ידועים שכל פעולותיהם וכוחם אינם אלא באסיפות, מכנסים כנסים ויושבים ישיבות...

בילקוט: 'והאספסוף' - אלו הזקנים, שנאמר 'אספה לי

שבעים איש מזקני ישראל'. אפשר לומר בדרך צחות: על פי מאמר חז"ל: כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. היינו כיון שלר' חנינא די לו בקב חרובים ואינו נהנה מזכותו, על ידי זה כל העולם ניזון. אבל אם הצדיק רוצה לאכול ולשתות ולנצל את זכותו, לא ישאר לאחרים. על דרך שפירש האלשיך הפסוק 'צדיק אוכל לשובע נפשו, חסרה בטנם של רשעים', שלא נשאר לרשעים לאכול על חשבון זכות הצדיק.

וזהו שנאמר כאן: 'והאספסוף' – אלו הזקנים זקני ת"ח, 'התאוו תאוה', רצו להינות מטעם עולם הזה – אז: 'וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר', שאם הצדיקים בעצמם אוכלים מנת זכותם, מי יאכילנו בשר.

זהו שאמרו: 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם'. ופרש"י חנם בלא מצוות. כי אז היינו כולנו במעמד שוה. לא היה לזה מעלה יותר מזה, ולא אכל אחד בזכות חברו.

בספה"ק "זרע קודש" כתב – שבני ישראל ראו איך שהערב רב התאוו תאוה ולא הסתפקו במה שיש להם, ומכיון שראו כן ידעו שא"כ בהכרח שגם אצלם נמצא מדה רעה זו, דאם לא כן לא היו רואים דבר זה אצל הערב רב, ועל כן 'וישבו ויבכו גם בני ישראל', פי' שבכו וישבו בתשובה על עונם.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: צריך להבין, היתכן שבזה דור המדבר, דור דעה שהיו אנשים גדולים דברו כאלה דברים?

ואמר בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: הפשט הוא שכוונתם היתה לדברים נעלים שלנו בין כך אין השגה בזה. הם רצו אוכל גשמי כדי שיהיה להם ממה להוציא ניצוצות קדושה, וכדאיתא מהבעש"ט הק' זי"ע על הפסוק: 'רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף', שצדיקים מתאווים להוציא ניצו"ק ממאכלים. וזאת היתה גם טענתם כאן: 'ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו', שבמצרים היה לנו מאכלים גשמיים, והיה לנו ממה להוציא ניצוצות קדושה, ואילו עכשיו יש לנו רק את המן שהוא מזון רוחני ואין לנו ממה להוציא ניצו"ק. ובפרט בדגים ששייך בהם יותר ממה להוציא ניצו"ק.

וברש"י: וכי לא היה להם בשר? הלא כבר נאמר 'ומקנה רב היה לבני ראובן?' אלא שמבקשים עלילה. אומר ה"שפת אמת" זי"ע: לפני כן כתוב 'התאוו תאווה', באמת לא היתה להם לישראל תאווה לבשר, כי היו בני חורין מיצה"ר, אך הם 'התאוו תאווה' - הם השתוקקו שיהיה להם תאווה, נראה היה להם שמוטב להם להגיע לידי תאווה לבשר, והם יעמדו בנסיון, ויאכלו את הבשר בקדושה ובטהרה, ובזה יעשו נחת רוח להשי"ת, ודרכם זאת לא ישרה בעיני השי"ת, כי אין האדם צריך להביא את עצמו לידי נסיון, אף אם יזכה על ידי כך לעלות למדרגה יותר גבוהה, כי דרך זו יש בה פניה ונגיעה עצמית, אדם שירא באמת את ה', מרוצה יותר בפשטות שבעבודה, בלי התחכמות ובלי תאווה ונסיונות.

בספר "משפט צדק" על תהלים לרבי משה מזאלאשיץ זצ"ל כותב: בוא וראה מ"ש בספר כלי חמדה בהשמטת פר' שמיני בשם רבותינו בעלי המקובלים נ"ע וז"ל: 'טוב ארוחת ירק' - שע"ז אהבה להש"י, 'משור אבוס' - ושנאה בו להש"י. 'כי לא יתגבר יצרו של אדם, כמו שמתגבר ע"י אכילת בשר'. וכתבו המקובלים זלה"ה שקבלה בידם, שאם יבטל אדם מאכילת בשר שש שנים, בשביעית יצא לחפשי מיצרו הרע עכ"ל.

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו': (יא ה) ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו: (יא ו)

כותב הרה"ק ה"אהבת שלום" זי"ע: יש לפרש על דרך זה: דהנה ידוע דאיש המשכיל יש בכח ידו להמתיק הדינים ולהשתיקן ולהפוך אותן על ראש רשעים באמצעות אכילתו שהוא אוכל, וזהו הכל ע"י התורה הקדושה שנתן לנו השי"ת, לאפוקי קודם מ"ת לא היה זה הכח. וזהו: 'אשר נאכל במצרים חנם' פירוש שלא היה עושה שום פעולה, אבל עכשיו אחר קבה"ת יש בידינו להפיל שונאים חללים חללים באמצעות אכילתנו, וד"ל.

ברש"י: אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם - והלא כבר נאמר 'ותבן לא יתן לכם', אם תבן לא היו נותנים להם חנם, דגים היו נותנים להם חנם?! ומהו אומר חנם? חנם מן המצות.

אומר הרבי ה"לב שמחה" זי"ע: אולי הכונה דאי' טעם לאכילת דגים בשבת, כיון שאין בהם מצוה מיוחדת

כשחיטה ומליחה וכו', לכן ע"י שאוכלים אותם בסעודת מצוה נעשה בהם תיקונם, אך בשעבוד מצרים בודאי שלא הניחום לאכול סעודת מצוה, אם כן הדגים שאכלו במצרים היו חנם מן המצות.

עו"א בדרך צחות: פי' 'אשר נאכל במצרים חנם', עפ"י דכתיב 'ויברך יעקב את פרעה וגו' ואמרו ז"ל ומה ברכה בירכו שיעלה נילוס לרגליו, וכאשר עלה הנילוס ממילא עלו הדגים עמו, וכאשר חזר הנילוס לקדמותו נשארו הדגים ביבשה וכל אחד היה יכול ליטלם כרצונו, נמצא שהדגים במצרים היו חנם מכח ברכתו של יעקב אבינו ע"ה ולא מתנת המצריים.

החיד"א בספר "חומת אנך" מביא מאמר חז"ל: מכאן שמדליקין נרות אפילו בשבת. ופירש הרב המפולפל כהמר"ר אליעזר די אבילה ז"ל בן אחות רבנו חיים בן עטר זלה"ה, דהנה קשה דמאי דקאמרי 'זכרנו את הדגה', והלא כל מה שהיו רוצים לטעום היו מרגישים הטעם במן, אלא מוכרח דמראית עין הוא העיקר, וכמ"ש 'לא תשבע עין לראות' מכלל דאיכא שביעה בעין. ומזה תשכיל דצריך להדליק נר בשבת דכתיב 'וקראת לשבת ענג', וישבע עינו לראות מאכלי שבת.

מהרש"א בחידושי אגדות [נדרים נד] - דגים קשים לעיניים, וזה מה שאמרו 'זכרנו את הדגה', שהמעלה היחידה במן היא בעיניים, וז"ש 'בלתי אל המן עינינו'.

שואל ה"קדושת לוי" זי"ע: בהקדם דברי חז"ל במדרש: כל אחד מישראל היה טועם במן כל מה שהיה רוצה וכו', כשהיה מתאווה לאכול דבר והיה אומר בפיו וכו' מיד היה נעשה לתוך פיו וכו' דבר היו אמרים והקב"ה עושה רצונם וכו'.

והנה זאת שייך רק במאכל שהיה ידוע להם טעמו, וכיון שבמצרים היו אוכלים בשר ללא שחיטה ומליחה, שטעמו אחרת מבשר שחוט ונמלח כמצותו, הרי שלא היו יודעים מה טעמו של בשר כשר, וז"ש ישראל: 'זכרנו את הדגה' - טעמם של דגים כשרים אנחנו מכירים כבר ממצרים, כי במתן תורה לא נצטוינו עליהם בדינים חדשים, וממילא אנחנו יכולים לטעום את טעמם במן, מה שאין כן בשר כשר שאיננו מכירים את טעמו, כי במצרים אכלנו בלא שחיטה ומליחה ובמתן תורה נצטוינו עליהם, ולכן מי הוא זה אשר

יאכילנו בשר כשר להכיר טעמו, כדי שאח"כ נוכל לטעום טעמו במן.

מה הלשון "אשר נאכל" בלשון עתיד? ויש שאמרו בדרך צחות: אמנם לא אכלו בפועל דגים במצרים, שהרי אף תבן לא ניתן להם, - ודגים יאכילו אותם?! ומ"מ הנוגשים תמיד הבטיחו ליהודים: אם תעבדו טוב – עוד תאכלו דגים ... עד כדי כך הגיע ההסתה של האספסוף שהתגעגעו להבטחות הסרק של המצרים...

הרה"ק ה"מאמר מרדכי" מנדבורנה זי"ע מפרש שבא הכתוב לרמז על ה"לויית", והכי פירושו: 'זכרנו במצרים' – היינו הגלות, 'את הדגה' – היינו גודל התענוג וקורת רוח שיהיה לנו במאכל ובמשתה הלויתן, 'אשר נאכל' – לעתיד לבוא, וזהו 'חנם' – בלא מצוות, כידוע אשר מצוות בטילות לעת"ל, וכאילו כתוב 'זכרנו במצרים את הדגה'.

וזה מדויק שנכתב 'דגה' – בלשון נקיבה ולא דג או דגים, כידוע מאמרם ז"ל: שהנקבה מלחה לצדיקים לעת"ל.

אומר המגיד מדובנא זצ"ל: בספר חובת הלבבות [שער הבחינה פ"ה] כתב, כי הזכרון הוא מן הטובות שהטיב הקב"ה עם בראיו, כי בלי הזכרון לא יכול היה העולם להתקיים. שהרי אם היה האדם נכנס בפעם אחד, הוא לא היה זוכר כיצד לצאת, אדם ללא זכרון "קרוב להתפשט מן האנושיות".

גם במאכל ומשתה, יש הכרח לזכרון. שאם אוכל אדם מאכל פעם אחת, זוכר הוא את טעמו, כדי שירצה לאכול ממנו שוב. ע"כ טענו כלל ישראל 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים' אך זכרון זה הוא 'חנם' – ללא תועלת, שהרי אין לנו דגים עכשיו...

ה"אור הגנוז" [שאץ] מפרש על פי דברי ה"ישועות יעקב", שהחילוק בין "דגה" ל"דגים" הוא, ש"דגה" היינו דגים מתים, ו"דגים" היינו דגים חיים. והנה שיטת רבינו סעדיה גאון היא, שאסור לאכול דג שמת מאליו במים, כי כמו בהמה חיה ועוף – ששחיתתן מטהרתן, כך דגים – אסיפתן מתירתן. משא"כ אם מתו מאליהם. [עיין ב"י יו"ד סי' י"ג ובפרישה שם]. ולזה אמרו: 'זכרנו את הדגה' – דגים שמתו מאליהן 'אשר נאכל במצרים חנם'.

שואל הגאב"ד דטשעבין זצוק"ל: למה אמרו 'נפשנו יבשה' – הלא על המן התאוננו, וא"כ הול"ל 'גופנו יבש'.

ותירץ: שלגבי יום הכפורים נאמר 'ועניתם את נפשותיכם' – ובזוה"ק הקשה: הלא העינוי הוא על הגוף? ומתרץ: שמכיון שיוהכ"פ אסור באכילה, הרי חסרות לו כל ברכות הנהנין שהיה יכול לברך אילו היה אוכל וחסרון כל הברכות הללו הוא אכן 'עינוי לנפש'. ולפי זה גם כאן: שעל המן בירכו רק ברכה אחת, ולא היו בו ברכות חלוקות כמו שיש באוכל ממש, העץ, האדמה, מזונות וכדומה, וכיון שברכו רק ברכה אחת הרי הוא עינוי לנפש, ולזה אמר 'נפשו יבשה'.

ברש"י: אמר רבי שמעון מפני מה המן משתנה בכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשין למיניקות. שואל הרה"ק הרמ"מ מליובאוויטש זי"ע: למה עשה ה' ככה, למנוע מכל ישראל טעמים של מינים אלו בגלל המיניקות שהם מיעוטא דמיעוטא של כל ישראל. ומתרץ לפי דרכו: לכך העתיק רש"י שם בעל המאמר – רבי שמעון – דאזיל לשיטתו שפעמים אכן המיעוט מכניע את הרוב. כדאמרינן במס' סוכה: יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין וכו'. דהיינו שאע"פ שהוא ובנו ר"א הם יחידים ממש, מ"מ ביכולתם להכריע את כל העולם כולו. וע"ד זה ס"ל לר"ש להיפך נמי, דכאשר ישנו דבר שיכול להזיק את המיעוט כדאי למנוע דבר זה גם מן הרוב כדי שלא יהיה שום חשש או חשש דחשש שיגיע רעה זו למיעוט. ונאים הדברים למי שאמרם.

והמן כזרע גד הוא: (יא ז)

ה"מנחה בלולה" כותב ע"ד צחות: דהמן היה כזרע – בני גד, כמו שבני גד לא עברו את הירדן כך המן.

שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדוכה וגו'

והיה טעמו כטעם לשד השמן: (יא ח)

ה"חפץ חיים" זצ"ל שאל את הסובבים אותו, אחד שלא כיון כלום מה הרגיש? ואמר: יש אמרה באידיש "אז מ'טראכט נישט האט עס קיין טעם נישט". ואחד שבאמת לא כיון אז לא הרגיש שום טעם...

הרה"ק ה"תפארת עוזיאל" כתב, דהקשו על זה דהלא אמרו חז"ל שהמן היה בו כל הטעמים שבעולם, ואם כן איך נאמר כאן שהיה טעמו רק כטעם לשד השמן

בלבד.

ומבאר דהנה כל ענין הורדת המן היה כדי שיוכלו בני ישראל לעבוד את השי"ת בלי שום מניעה מטרדות הזמן ופרנסה, ועל כן הכין להם הקב"ה כל הצטרבותם ונתן להם המן, הכל כדי שלא יהא לבני ישראל שום מניעה המעכבת אותם מלישב וללמוד תורה, ולכן עשה המן בכל הטעמים שבעולם כדי שלא יהא להם מניעה מחמת טרדת המצאת כל מיני המזון.

וכתב שהצדיקים עיקר רצונם רק לעבוד את השי"ת, הם אכלו את המן בלי שום שינוי, כלומר שלא התעסקו עם המן לבשלו או לטחנו, ובאופן זה היו יכולים להרגיש בו את כל הטעמים שבעולם, משא"כ "הע"ם שט"ו", רצ"ל שפשוטי בני ישראל עשו בו דבר שטות, שעשו כמה פעולות עם המן לבשלו ולטחנו וכדו' ובזבזו בזה זמנם, נמצא שעשו עם המן דבר שלא היה רצון השי"ת שיעשו, ועל כן נלקחה מהם מעלה זו שיוכלו להרגיש בו כל הטעמים שבעולם, ולא הרגישו בו רק טעם לשד השמן בלבד, אבל הצדיקים שלא עסקו בו הם הרגישו כל הטעמים שבעולם. ודפח"ח.

ב"אגרא דכלה" אומר, שיש לרמז במלת "לשד", דאי' ביומא [עה] דלנערים היה המן כלחם, ולזקנים היה שמן, ולתינוקות היה דבש. **ולש"ד** ר"ת לחם שמן דבש, ושפיר אמר הכתוב על המן שהיה טעמו כטעם לש"ד.

וישמע משה את העם וגו' איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע: (יא י)

בשם ה"קדושת לוי" זי"ע: "ויחר אף ה' מאד" – למה, מפני ש"בעיני משה רע", שלא לימד בפעם הזאת זכות וסניגוריה על ישראל כדרכו בקודש תמיד, והרי הקב"ה משתוקק בביכול להמלצות טובות על ישראל.

שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: אם כבר נאמר 'ויחר אף ה' – אז בוודאי ש'בעיני משה רע', ולשם מה נכתב זאת?

ותירץ, דהנה בחטא העגל כתיב 'ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה' [שמות לג ז], ובמדרש: עכשיו יאמרו הרב בכעס והתלמיד בכעס ומי יקרבם... ואיתא בשפת אמת שכוונת משה רבינו בוודאי לא היתה לעזבם לגמרי, אלא התכוין בזה דמאחר ששניהם יהיו בכעס – וזה הרי לא יכול להיות, א"כ ע"כ הקב"ה

יקרבים.

וכן הפשט גם כאן, 'ובעיני משה רע', כדי שהקב"ה ימחול להם ויקרבים. ודפח"ח.

ברש"י: על עסקי משפחות, על עריות שנאסרו להם. שואל המהר"ל ב"גור אריה": הרי קיימא לן דגר נושא אחותו, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ואחרי מתן תורה הרי היו ישראל נחשבים כגרים? ויש לומר, דלא אמרינן כקטן שנולד דמי אלא אם נתגייר מרצונו הטוב. אבל אם נתגייר בעל כרחו לא הוי כקטן שנולד. וישראל קבלו את התורה על ידי כפיה, ולא היה דינם כקטן שנולד, ולכן בכו על עריות שנאסרו להם.

שואלים האחרונים: הרי דינא כקטן שנתגייר הוי כתוצאה מדין הגירות, שנשתנה מהותו מגוי לישראל, ובזה נעשה כבריה חדשה, וא"כ מה איכפת לן אם קבלת הגירות היתה ברצון או באונס.

ומתריצים הגרנ"ט והגר"י אברמסקי זצ"ל ועוד: שדוקא הגר שבא להתנתק מעברו, לצאת מכלל עכו"ם ולהכנס לכלל ישראל הוי סברא שהוא כבריה חדשה וע"כ אמרינן שכקטן שנולד דמי, משא"כ דור המדבר היו כבר בכלל ישראל מקודם בהיותם בני אברהם יצחק ויעקב, וע"כ במתן תורה לא היו כנולדים מחדש כי אם להיפך המשיכו את השתלשלות הדורות וכל הגירות לא היתה אלא להוסיף עליהם קדושת ישראל וע"כ שפיר לא אמרינן דהוו כקטן שנולד.

הקשה הרא"ם הובא במהרש"א [יומא עה.]: לא ידעתי למה נתעוררו עכשיו, אחר נסיעתן מהר סיני לבבות על שהפרישן מן העריות, והלא כבר עברו כמה חדשים משהפרישן עד שנסעו מהר סיני, שהרי מיום הכפורים שירד משה מן ההר שוב לא עלה, והתורה כבר היתה מסורה בידו.

מו' רה"י שליט"א אמר שי"ל עפ"י שיטת התוס' [שבת] שפורענות הראשונה היתה מה שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים כתינוק הבורח מבית הספר. וידועים דברי הרמב"ם: שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ולכך עד עתה שהיו עסוקים בתורה לא נתעוררו בהם מחשבת עריות, אך עתה שהיו כתינוק הבורח מבית הספר ונתרפו מלימודם היה לבם פנוי מן החכמה והתגברה בלבם התאוה.

זאת נקרא על שם הילד, כמו בן אע"פ שאני עושה כל זאת אעפ"כ נקרא על שמך, ודפח"ח.

הנצי"ב בפירושו על התורה כותב: מצינו בגמרא סנהדרין: אזהרה לדיין שישא את הציבור. עד היכן? עד כאשר ישא האומן את היונק. פירוש, אפילו שהיונק מטנף את נושאו ומטפח על פניו, אין אומנו מפילו ח"ו, אלא סובלו. כך הפרנס, אפילו בשעה שהציבור מצערים ומבזים אותו, עליו לאהוב אותם ולהתפלל על צרתם, כמו שאמר דוד: 'ואני בחלותם לבושי שק'.

הגאון רבי ישראל גרוסמן זצ"ל דקדק: שלכאורה לא מצינו בתורה כלל שהקב"ה אמר למשה 'שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק'. ואמר, שמצינו שהקב"ה אמר לו 'ועתה לך נחה את העם', והיינו שהקב"ה אמר למשה שיהיה המנהיג של כלל ישראל, ואצל משה לא היה מושג יותר של להיות מנהיג, אלא באופן של 'שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק' ודפח"ח.

ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי: (יא טו)

ברש"י: תשש כחו כנקיבה, כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם. ולכאורה קשה, וכי משום שתשש כחו של משה – אמר להקב"ה "את?" והט"ז בספרו "בית דוד" מפרש כך את הפסוק: 'ואם ככה' – את תעשה כאשר אתה מראה לי – 'את עושה לי' – תעשה אותי כנקיבה ויאמר עלי לשון "את". ודפח"ח.

בספר "דרוש שמואל" מנכד הסמ"ע מביא דהקשה הב"ח על דברי רש"י, דהלא הוא אמר להקב"ה 'את?' אלא דאיתא בגמרא שרב חסדא צוה לבנותיו, שבשדופקים בדלת לא יאמרו מנו בחולם שהוא לשון זכר, אלא מני שהוא לשון נקיבה, דכיון שלא יודעת מי עומד לפני הדלת, לכן דרך ארץ בנקיבות שידברו לשון נקיבה. נמצא ההיפך, שזכר ידבר בלשון זכר. והנה כתיב 'לא יראני האדם וחי' – ואפילו משה, וא"כ שמשה לא ראה היה לו לומר לשון זכר, ומדקאמר 'את' בלשון נקיבה, על כרחך שתשש כחו כנקיבה.

ברש"י: 'ברעתם' היה לו לכתוב, אלא שכינה הכתוב. וזה אחד מתיקוני סופרים בתורה לכינוי ולתקון לשון.

ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: (יא יא)

מפרש המגיד הרה"ק רבי מיכל מזלוטשוב זי"ע: שמשה רבינו טען למה לא מצאתי חן בעיניך – שתשים באמת את משא כל העם הזה עלי? למה לא עבבתני מלתת עליהם ראשים אחרים עליהם כדכתיב לעיל בפרשת יתרו, והיה טוב להם אז מעתה, כי ישראל נמשכים אחר הראשים שבהם, ואם הראשים זכאים כל העם זכאי.

האנכי הריתי את העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: (יא יב)

אומר ה"קצות החושן" זצ"ל: יש שני סוגי חובות: חובת האב לזון את ילדיו, וחובת המגדל ילד של אחרים שנוטל שכר. ומה ההבדל ביניהם, אם יכול להשתחרר מחובתו בנימוק שאין לו, כי לאב מוכרח להיות, הוא חייב להתאמץ שיהיה לו לזון את בנו. אבל זר יכול להיפטר אם יש לו נימוק משכנע. וזה טען משה: "האנכי הריתי את העם הזה", שרביץ עלי עול שאין להיפטר ממנו, אלא מאי 'כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק', היינו כאדם זר, אם בן 'מאין לי בשר', והרי פטור אני מהחוב הזה.

בספר "דברי מאיר" הנדפס מחדש מביא בשם הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע ששאל היכן אמר ה' למשה שאהו בחיקך.

אמנם משה רבינו היה צדיק גדול ולמי שהיה חסר איזה דבר הן בפרנסה והן בבנים, היו מבקשים למשה רבנו ע"ה והתפלל עליהם והבטיח להם והיה להם ישועה, וכאשר היה להם בנים כמו שהבטיח להם משרע"ה לקחו את הילדים והלכו אצל משה רבנו ואמרו לו הנה הבנים האלו שלכם המה, ואמר משרע"ה להשי"ת 'האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך' פרוש שיאמרו כולם עלי 'שאהו בחיקך', פרוש הלא הם שלך לכן אתה תשא אותם, ואמר השי"ת למשרע"ה לא כאשר חשבת, הלא 'כאשר ישא האומן את היונק' פרוש האומנת המחזיקה את הילד היונק ודרכה לתת ביד הילד תפוח או שאר דבר ומחזקת את יד הילד עם התפוח ואומרת לבעל הבית שלה ראו אשר הילד יכול להחזיק את התפוח, ואע"פ שהיא מחזקת את יד הילד עם התפוח עם כל

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא שב"שפת אמת ליקוטים" הק' מה גנאי לכתוב ברעתם, והביא שכבר עמד בזה בשל"ה, ושבס' מנחת שי הביא שברש"י באיוב הגירסא ברעתך הל"ל כלפי מעלה, וכתב שלפ"ז יתכן שגם לפי הגי' ברעתם כוונת חז"ל כן היה רק שכינו גם הם בלשונם לומר ברעתם במקום ברעתך כנ"ל, ע"ש.

וחשבתי די"ל כי באמת החטא נגרם ע"י הערב רב, כדאי' בתרגום יונתן 'והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה' ויגיורא דאתכנשו ביניהון, לכן גנאי הוא לכתוב על כל העם ברעתם, ועל הערב רב אי' בזה"ק ועל פומא דמשה קבילו לון, לכן אמר משה רבינו ע"ה 'ברעתי', ברעתי ממש, שמשרע"ה הוא שהוציאם והם חטאו.

והטעם שהוציאם משרע"ה ממצרים, חשבתי דכתי' 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה', משרע"ה החזיק עצמו קטן מכולם, על כן היה סבור שגם הגרועים יותר יכולין להיות טוב.

הרה"ק ה"ישועות משה" מויד"נץ זי"ע מרגלא בפומיה דברי הספה"ק "הנועם אלימלך": כי היצר הרע מסית לאדם לילך בדרכיו הרעים, ואחר כך כשבא האדם להתפלל או ללמוד אז היצה"ר בעצמו מזכירו כל עוונותיו ומפילו לעצבות, ואומר לו איך תעיז פניך להתפלל לפני קל גדול ונורא, וידעת בעצמך גודל פשעיך וכו', ואמנם באמת בשעת התפילה צריך האדם לחזק עצמו שלא יזכור מחטאותיו.

וזוהו 'הרגני נא הרג' שמבקש מהשי"ת שיהרוג את היצה"ר, 'ואל אראה ברעתי', שלא אראה גודל רעות חטאתי שמראה לו היצה"ר. ומסיים בנוע"א: ואהיה מתפלל לפניך בכל לב ונפש. וזהו 'ואל אראה ברעתי', פי' שלא אמצא בי חסרונות עבד"ק.

ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יא טז)
וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך: (יא יז)

שואל הרב ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל: מה מקומם של הפסוקים הללו בתוך פרשת המתאוננים?

אלא כך אמר הקב"ה: אף על פי שהם מתאוננים על בשר שאין להם ועל גשמיית שחסרה להם, האמת שרוחניות חסרה להם. לפיכך תאציל עליהם מן הרוח אשר עליך, תן להם מזון רוחני שישבעו ויתענגו מטוב ה', ולא יצעקו עוד תן לנו בשר.

ברש"י: זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה. אומר הרב ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל: על הפסוק הנאמר בסדום 'ארדה נא ואראה', דרשו חז"ל שבזה נפתח להם פתח של תשובה, בזמן שאדם אינו רוצה בשום פנים להתקרב לה', אז ה' מתקרב אל האדם. כמו שנאמר: 'דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב', ואמרו חז"ל אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, שאז הקב"ה ממציא עצמו אל האדם, כביכול.

וזוהו המובן כאן: אחרי ששקעו במצולות החטא, בתאוותם אחרי סיר הבשר, ולא היתה להם כל אפשרות לעליה ולהתרחקות, רמז הקב"ה: 'וירדתי ודברתי עמך שם'. אני ארד אליך, ירידה לצורך עליה.

הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם: (יא כב)

הרה"ק רבי מנחם מנדל מוורקא זי"ע היה אומר בשם יהודי כפרי פשוט שאמר בפירוש הפסוק בניחותא: שמשרע"ה אמר להשי"ת או תן להם צאן ובקר היינו בשר ומצא להם, או תן להם דגים ומצא להם. והשיב לו השי"ת היד ה' תקצר לתת להם בשר ודגים...

בספר "שמן הקיץ" לרבי יעקב קליף מאלטונא זצ"ל כותב: נדרשתי לאשר שאלוני לאמור להם כוונת המדרש תנחומא בפרשת תצוה וז"ל: 'כבוד חכמים ינחלו' - זה יהושע שירש כל הכבוד שהיה למשה, חוץ עשר שנים שפחתו לו שלא היה שנותיו כשנות משה, בשביל שאמר לפני משה רבו עשרה דברים, שנאמר 'ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדני משה בלאם' עב"ל.

וכל רואי מדרש הנ"ל נלאו למצוא פתח ליכנס דרך עליו לפרשו, כי לכאורה אין לו מובן כלל, דלמה קחשיב המדרש עשרה תיבות, שכל התיבות של הפסוק כולו בודאי אין לומר שעליהם היא הכוונה, דהלא אינם מדברי יהושע, רק התורה סיפרה לנו מעשה שהיה,

של הצבור, ואז יבינו שלא הכל מה שיודעים אפשר לגלות.

וישאר שני אנשים מתנבאים במחנה והמה בכתבים

וגו': (יא כו)

ברש"י: מה עשה, נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים 'זקן' ועל שנים חלק, וברר מכל שבט ושבט ששה, והיו ע"ב. אמר להם, 'טלו פתקיכם מתוך קלפי'. מי שעלה בידו 'זקן' נתקדש, ומי שעלה בידו חלק, אמר לו 'המקום לא חפץ בך'.

ולכאורה יפלא, מדוע משה מוסיף צער על צערו של זה שלא נבחר באומרו לו 'המקום לא חפץ בך'?

ואומר הרה"ק רבי משה מקיטוב זי"ע: דהנה להלן עה"פ 'אדני משה כלאם' פירש"י הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם. ובזה נשכיל, דדברי משה לא דברי צער בם אלא, אדרבא, דברי תנחומין, שכך אמר למי שעלה בידו פתק חלק: לא – אל תצטער שלא נבחרת, כי המקום חפץ בך שתאריך ימים. ולכן אינו רוצה שיהיו צרכי ציבור מוטלים עליך ותבוא לידי כליה.

שואל הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע: למה כתב רש"י שאמר לו 'המקום לא חפץ בך', הלא כשעלה בידו חלק כבר ידע בעצמו שלא נבחר לזקן?

ואמר כן: דיש כמה וכמה שרוצים להיות מנהיגי הדור, או מחמת ממון ר"ל, או אפילו מחמת יראת שמים שיבואו ליר"ש. אבל מחמת שאנו רואים כשהצדיק הדור לא נשאר ממנו עזבון וגם אנו רואים שהיר"ש מתמוטט ר"ל, א"כ למה להם להתנשאות על עם קדוש.

אמנם הקב"ה צריך שיהיה מנהיג הדור, ורק מפני שלא נמצא כמו בימים הקדמונים, ע"כ אין הצדיק רוצה ליטול הנשיאות על שכמו, על כן נותן לו הקב"ה בלבו רצון, ועי"ז הוא מרוצה להיות מנהיג הדור.

אמנם לפי זה יוכלו לטעות כל אותם החפצים בהנשיאות כנ"ל שיאמרו כל אחד שהרי באמת אינם רוצים, רק שהשי"ת נתן בלבם אותו רצון, וי"ל דכיון שהשי"ת מכריח את הצדיק לקבל עליו הנשיאות ע"כ הוא מוכרח לעשות גם כן רצון הצדיק למלאות לו כל משאלותיו לטובת בני ישראל. ואם כן עי"ז נוכל לדעת מי ומי אשר רצון השי"ת בו, או מרצון עצמו רוצה בהנשיאות.

ולזה כתב רש"י: ומי שעלה בידו חלק, דהיינו שאין כח

ודברי יהושע לא היו רק ג' תיבות 'אדני משה כלאם'. ועוד אם חשיב כל תיבות הפסוק – נמצאו אחד עשר, ואם כוונתו לאותיות שבשלש התיבות ג"כ נמצאו אחד עשר, ואם כן ממה נפשך אין לו מובן.

לכן חפשתי בחפוש אחר חפוש, עד שמצאתי את שאהבה נפשי בילקוט שמעוני פרשת בהעלותך: דאמרו אלדד ומידד משה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ, ועל זה אמר יהושע 'אדני משה כלאם', ומפרש מאי אדני משה כלאם, אמר לו "רבוני כלם מן העולם לבני אדם שבישרוני בשורה רעה זו" עכ"ל, נמצא שנאמר בדיוק עשרה תיבות.

ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם: (יא כה)

כותב ה"דברי שאול" מבעל ה"שואל ומשיב" צ"ל בדרך צחות: הנה בדורות הקודמים טרם שהגיע אדם לדרגת חסיד היה עושה הרבה עבודות והתאמצות, סיגופים וצרופים. עכשיו, בזמנינו, בן לילה נעשה אדם רבי. אלדד ומידד לא היו ידועים קודם, ופתאום הם מתנבאים במחנה. ולכן כעס יהושע, לפי שהיה משרת משה מבחוריו, ומי כמוהו ידע כמה טרחות של דם ונפש טרח משה, כמה התקדשות וטהרות עשה עד שהגיע למדרגת נביא ...

בספר "לקוטי בשמים" מביא על מאמר חז"ל: "זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה", על פי מה שא"י בחז"ל שהלבנה טענה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, אבל החמה לא היה איכפת לה דבר זה, ואף היתה מרוצה שישתמשו שניהם בכתר אחד. והנה יהושע היה בחינת לבנה, כי בשעה שראה אלדד ומידד מתנבאים במחנה אמר: 'אדני משה כלאם', אבל משה רבינו היה כמו החמה ואמר: 'מי יתן כל עם ה' נביאים'. וזה שאמרו: זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה.

בגמרא: הטל עליהם צרכי ציבור. אמר הרה"ק רבי יצחק זעליג מסוקולוב זי"ע: - אז ידעו את התפקיד הקשה של מנהיג בישראל, הנושא בעול הציבור ומרגיש בצרות הכלל והפרט, ונהירין לו כל סבכי הנפש העדינות והנסתרות של היחיד והמאבקים והנפתולים

שנקברה ונאבדה מתוך הקהל, וקבר המתאווים.

מקברות התאווה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות: (יא לה)

הרבי מקאצק זי"ע היה טוען לחסידיו שבאו אליו, למה התלקטתם אלי? למה באתם אלי? – רוצים אתם שאני אנקה את הבוץ שלכם, ושאגרש מכם את המחשבות זרות ואת התאוות הרעות, שאני אתקן את מה שקלקלתם? לא, אינני מנקה אשפתות. בעצמכם תעשו זאת, ולפני שאתם באים אלי. "מקברות התאווה נסעו העם חצרות", בתחילה קוברים את התאווה, ואחר כך נוסעים ל"חצר" לרבי.

ותדבר מרים ואהרן במשה (יב א)

ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמע ה': (יב ב)

הרה"ק ר' אברהם'לי מפוריסוב זי"ע אמר בשם הרבי מקאצק זי"ע שאמר, שמשמע שאיש אחר לא שמע, כי דברו ביניהם, וז"ש 'ותדבר מרים ואהרן וגו' וישמע ה', ומ"מ היה זה אצלם לחטא. ודקדק למה היה החטא גדול כל כך, אולי היה רצונם לדעת את הטעם של משה רבינו ע"ה, והשיב לו הרה"ק ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: שהחטא היה בזה כי היה ביכולתם לשאול את משה"ר את טעמו בזה, ולא היה להם להקשות ולדבר בזה שלא בפניו, ואמר בשם הרבי מקאצק שאין דרך ארץ לשאול להרבי את הטעם... עכל"ק.

בס' משלי הצדיקים [בפרשת משפטים] מביא מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי יצחק מסקווירא זי"ע, שבעיר קעשניב היה איש אחד שחלה במחלת הסרטן רח"ל שהיה נקרא ברוסיא "רק", וכל הרופאים אמרו נואש והיה הולך וכחוש מאד, ונסע על שבת פרשת בהעלותך להרה"ק מסקווירא זי"ע, והגיש פתקא דרחמי ובכה מאד, כי הרופאים התייאשו מחייו רח"ל ואמרו שאי אפשר לרפאותו. אמר לו הרה"ק: וואס? הרופאים אומרים על מחלת ה"רק" שאין יכולים למצוא לה תרופה, אני אומר שהוא מקרא מלא בפרשתינו "הרק", פירוש על דבר מחלת ה"רק" אם יש רפואה למחלה זו, "אך במשה", רק הצדיק יכול להמציא רפואה למחלה זו, זה "דיבר ה'", על דרך יסלח דברו וירפאם.

והוסיף ואמר: "הלא גם בנו דבר וישמע ה'", - 'און איך

בידו לעשות חיל להיות פועל ישועות בקרב הארץ, אמר לו המקום לא חפץ בך, כלומר תדע שהרצון שיש לך להיות מנהיג הדור, אין זה רצונו של מקום כי אם רצונך.

וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: (יא כז)

ברש"י שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס. בשם הגר"א [וכן איתא בילקוט "אוהב ישראל"]: אפשר לומר בדרך צחות, מובא בחז"ל [מגילה יח] מלה בסלע מישתוקא [שתיקה] בתרין. והנה זה שמשה לא נכנס לארץ היה בגלל מי מריבה, כי הקב"ה אמר לו שידבר אל הסלע, ומשה הכה על הסלע, נמצא שאם היה משה מדבר אל הסלע כאשר נצטווה, היה נכנס לארץ ישראל. וזה מלה "בסלע" – לו משה היה מדבר אל הסלע – "משתוקא בתרין" – היו אלדד ומידד שותקים שלא היו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס ...

ברש"י: יש אומרים גרשום בן משה היה. כי בידוע, מי שאין לו בנים חשוב כמת, והנה אחז"ל: מה נבואה נתנבאו, אמרו: משה "מת" ויהושע מכניס. וע"כ גרשום בן משה רץ להגיד לאביו על נבואתם – כלומר, מדוע קראו לו בלשון "מת" הרי הוא בנו.

ומי יתן כל עם ה' נביאים: (יא כט)

הרה"ק ה"מקור ברוך" מסערט וז'ניץ זי"ע אמר פעם לבחורי הישיבה שעמדו סביבו את המובא בשם אחד מגדולי ישראל לפרש בדרך צחות, 'ומי יתן והיה עם ה' נביאים' – כי כלל הציבור כלול מרבנים ותלמידי חכמים שעוסקים במלאכת שמים, ועמך בית ישראל הם התומכים ונותנים להם שיוכלו להתקיים, אבל אם "כולם" יהיו נביאים, רבנים המנהיגים את העם, אזי "מי יתן"? להם שיוכלו להתקיים ...העיר אחד הבחורים, הרי הפסוק ממשיך: "כי יתן ה'..." נהנה הרבי זי"ע מההברקה.

ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאווה כי שם קברו את העם המתאווים: (יא לד)

שואל ה"בינה לעיתים": והרי היה צריך לקרוא למקום "קברות המתאווים", שהרי המתאווים נקברו שם ולא התאווה? – נראה לומר, שאלה שראו בעיניהם את עונש המתאווים, נדעזעו כל כך עד שאבדה מהם כל תאווה, והיו להם שני קברות, קבר התאווה עצמה,

זאג שתחיה', וסיים: סע לביתך והשי"ת ישלח לך רפואה שלימה מן השמים ותאריך ימים, ואכן כן היה שנתרפא לגמרי, ומסיים שם ששמע עובדא זו מבעל המעשה בעצמו כעשרים שנה אחר כך והיה בריא וחזק כאחד האדם.

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: (יב ג)

רבינו בחיי שואל מדוע כתוב ענו בלי "יוד", ומתרץ, שהיות וחיסר "יוד" בכבוד ה' כשאמר "נוציא" לכם מים והיה צ"ל "יוציא" ומדה כנגד מדה – כך שמעתי ונאה הוא. עב"ל.

בעל הבית אחד פגע בכבודו של דיין מבית דינו של רבי עקיבא אייגר צוק"ל, הצטער על זה הדיין מאד, ניסה רעק"א להרגיעו: ומה בכך אם העליבו אותך, מה אנו מה כבודנו? – אבל מי העליב אותי, עם הארץ הזה? הגס הזה? התרגז הדיין. – אמר רעק"א: עכשיו מובן לי מדוע נאמר אצל משה "עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", עניו צריך להיות עניו אפילו כלפי הפחות שבפחותים...

ידועה תמיהת רבים ממפרשי התורה, איך עלתה בידו להיות העניו מכל האדם, וכי לא ידע שהוא גדול מכל האדם אשר על פני האדמה, וכמ"ש 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה' וגו', והוא היחידי מתוך כל יצורי אנוש שעלה למרום כמה פעמים למשך מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה כמלאכי ה', וא"כ איך עמד בדעתו כי הוא הפחות מכל האדם אשר על פני האדמה?

ומבאר הרה"ק הרשב"ב מליובאוויטש זי"ע ב"ספר המאמרים" וז"ל: משה ראה ספרו של אדם הראשון וראה שיקום דור בעקבתא דמשיחא שלא יהיה בהם השגה אלוקית, והיינו שההשגה שלהם אינה נחשבת להשגה כלל, ובפרט לגבי השגת משה לא תהיה השגתם נחשבת למאומה, וגם שלא תהיה להם עבודה אמיתית במוח ולב, רק יהיה קיום המצות בפועל ממש, ואף גם זה יעלה להם במסירות נפש, ויעמדו כנגד כל מונע ויקיימו המצוות במסירות נפש, - והיה משה בתכלית השפלות בעצמו מפני היתרון הזה, שהם גדולים הרבה ממנו. פירוש, כי כאשר ראה דור האחרון שהם מלופפים בצרות ויסורים ואפופים בחשכות

ובהסתרות, ואעפ"כ יתגברו שוב ושוב ויתחזקו באמונה, מבלי להתייאש, אז השפיל משה את דעתו, כי ידע שהם גדולים ממנו עכ"ל. והדברים נפלאים וראויים למי שאמרם.

שאלה זו נשאל כ"ק הרה"ק ר' שלומ'קה מזוועהל זי"ע, והשיב: כי משה רבינו ע"ה היה בשמים במשך ארבעים יום וארבעים לילה, שם ראה גודל חשיבותו של כל יהודי ויהודי, ושפיר עלה בידו להתבטל מפני כל אחד ואחד.

והרה"ק ה"מאור עינים" זי"ע אומר: שכל ימיו של משה התהלך בהרגשה כי מה שהשיג הוא יותר מכולם הוא משום שעלה למרום, ואילו כל ישראל הם – על פני האדמה – ולכך לא זכו לאותן מדריגות נעלות, אך אילו היו הם בשמים, היתה מעלתם עדיפה עליו, כך שענותנותו הגדולה – עניו מכל האדם – נבעה מכך שהאחרים הם – על פני האדמה.

עו"א שם בשם הרה"ק רבי מנחם מנדל מבאר זי"ע: שביאר ע"ד משל, כשאדם נופל לבור אז הראש הוא האבר האחרון שנופל שם, אך אף על פי כן הראש מקבל ההכאה הכי גדולה מכל שאר חלקי הגוף, והטעם כי כל הנפילה לבור הוא מחמת הראש שהוא המחשבה שלא היה נזהר בהילוכו, לכן נענש הראש יותר. ועל דרך זה חשב משה רבינו לעצמו שכל סיבת הנפילה של עם ישראל הוא חייב בו תמיד, כי מפני שהוא לא היה נזהר בהם לכך גרם שיפלו, ועל כן היה עניו יותר מכל האדם אשר על פני האדמה, כיון שחשב שאין גם אחד שאשם כל כך בנפילתם כמוהו.

ועו"א: ע"ד שאמרו חז"ל מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, והכי נמי ברוחניות כל שיש לו יותר חסר לו יותר. ועל כן כיון שמשה רבינו ע"ה היתה השגתו גדולה יותר מכל שאר בני ישראל, לפיכך ראה שגם חסר ממנו יותר מכולם, ולכך החשיב עצמו הקטן מכל אדם כיון שהרגיש שחסר ממנו יותר ממה שחסר מהם. ודפח"ח.

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע מקשה: אצל שלמה המלך ע"ה כתוב: "ויחכם מכל אדם" ועל זה תפארתו. אע"פ שבודאי היה גם העניו הכי גדול, שהרי לא יתכן

שחכם גדול יהיה גאוותו, שאף שמץ של גאווה – שטות היא. כחכמתו כך ענוותנותו. משה הצטיין בענוותו, "עניו מאד מכל האדם", ובודאי היה גם החכם מכל האדם, כי במעלותיו ומדרגותיו של משה אי אפשר להיות עניו אם חסרה חכמה עמוקה. ברוב ענוותנותו כך חכמתו. יוצא ששניהם היו חכמים וענוים, ולמה מהללים את משה בענוותו ואת שלמה בחכמה?

ההסבר הוא על פי הדין שרבו שמחל על כבודו כבודו מחול, אבל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. משה היה בבחינת רב, רבן של ישראל, והיה אפשר לו להשתמש בענוותו, לוותר על כבודו, ולכן עטרת תפארת שלו היא ענוותו. אבל שלמה המלך לא היה יכול למחול על כבודו ולהשתמש תמיד בענוותו, לכן מהללים אותו בחכמתו. כי חכמה היתה בזה, שאף על פי שכלפי חוץ לפניו, השתמש בגינוני מלכות, ברוב פאר וכבוד, אבל בפנימיותו נשאר העניו הכי גדול.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אמר: משה רבינו הביט על עצמו כעל אחד שהעמידו והעלוהו על הר גבוה, היעלה על דעתו לחשוב שהוא באמת גבוה מכל האדם?!

החיד"א בספרו "כסא רחמים" כותב: דהנה ג' ענוים יש – אברהם, משה, דוד. אברהם אבינו אמר: 'ואנכי עפר ואפר'. דוד המלך אמר: 'אנכי תולעת ולא איש'. ומשה רבינו ע"ה אמר: 'ונחנו מה'. וכשנעניין בדבר נראה שמשה היה העניו הגדול שבהם. כי א"א לכל הפחות השווה עצמו לאפר, ודוד השווה עצמו לתולעת, מה שאין כן משה אמר 'ונחנו מה' שנחשב כלא היה. והנה ר"ת של משה אברהם דוד הוא מא"ד. וזה שאמר הכתוב: והאיש משה עניו מא"ד. שהיה העניו הגדול שבהם.

אומרים בשמו של הרה"ק רבי רפאל מברשד זי"ע [מתלמידי הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע] שאמר: על כל חטאי אוכל למצוא תירוצים בעולם הבא, ולא על הגאווה, כשישאלוני בבית דין של מעלה: למה לא עסקת בתורה? אענה: לא ידעתי תורה, הייתי בור ועם הארץ. כשישאלוני למה לא עבדתי את ה' על ידי תפילות ומעשים טובים? אענה: לא היה לי פנאי, הייתי טרוד למצוא טרף לבני ביתי. ואם ישאלוני שוב: למה

לא סגפתי את עצמי ולא ישבת בתעניות? אענה: חלוש הייתי, והיה חשש סכנת נפשות. וכשיסיפו וישאלו: למה לא נתת צדקה? אגיד: לא היה בידי לתת, עני ואביון הייתי. אבל אם ישאלוני: עם הארץ, קבצן וחלוש שכמותך, למה נתגאית, מה מקור הגאווה שלך?! על כך לא יהיה לי כל תירוץ ולא אוכל לענות כלום...

'אשר על פני האדמה' – אומר הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע: כוונת המליצה היא, שענוה אמיתית אינה להלך בפנים כבושים בקרקע ולהביט על פני האדמה, ולהתגאות בלב ולומר: מי ידמה לי ומי ישוה לי... משה רבינו בעת הצורך נהג נשיאות ברמה, ובכל זאת היה עניו מאד גדול יותר מכל הענוים אשר על פני האדמה, כלומר, שפניהם כבושים בקרקע.

ה"פענח רזא" שואל: כלום היה משה תמים כל כך שלא ידע, שאין בן תמותה זולתו שהגיע למדרגה כזו לדבר עם השי"ת פנים אל פנים? ואם ידע, איך אפשר שיהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, שיחשוב שהוא באמת שפל וקטן מכל האנשים? – אלא, משה היה חדור מחשבה, שזה שהגיע למדרגה כה נעלה אינו בזכות מעשיו, אלא משום שזיכו אותו מן השמים בנשמה נעלה, וכל אחד ראוי היה לעלות כמותו ואולי אפילו יותר ממנו.

הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע שואל: האריך משה היה יכול להיות כך, אחרי שהיה נעלה במעלה מכולם וה' דבר עמו פנים בפנים ועלה לרקיע וכדומה. ומתוך, כי משה ראה למעלה שהמצוות מאירין באור גדול מאד אף שהיו עשויים מדבר פשוט וגרוע, כגון ציצית ותפילין שעושין אותן מצמר ועור של בקר וצאן, שהם רק בחי' "חי", ואף כשהם נבלה עושים מהם. והיה תמה דלכאורה היה צריך לצוות שלעשות אותם משערות או מעור של אדם שהוא בחינת "מדבר". והשכיל מזה, אשר כמה שהדבר יותר גרוע למטה, אזי למעלה במרום אור המצוה יותר גדול. ובהאי גוונא זה אצלו. שמחמת גודל פחיתותו וגריעותו לכן נבחר לדבר עם ה' פנים אל פנים וכדומה.

וזשה"כ: 'והאיש משה עניו מאד' – ומפרש והולך האריך יכול להיות זה כי נבחר לגדולה – 'מכל האדם אשר על האדמה' – מזה ראינו שהוא הפחות שבהם.

שואל הרה"ק רבי וואלף סטריקוב'ער בספרו "זר זהב":
למה נאמר 'על פני האדמה' – הלא ידוע כי האדם הוא
על פני האדמה?

ותירץ שבא לרמז כי משרע"ה היה עניו רק על פני
האדמה, אבל בשמים ממעל כאשר בא לקבל התורה
שם לא התנהג בעניויות, רק התווכח עם המלאכים
באומרו כי לנו יאתה לקבל את התורה.
ומזה יוצא מוסר השכל: כי אף שצריך האדם להתנהג
בענוה, אך במילי דשמיא לא כן, כמ"ש 'ויגבה לבו
בדרכי ה'".

ברש"י: 'והאיש משה ענו מאד' – שפל וסבלין.
אומר הרבי מקאצק זי"ע: גדולתו של משרע"ה היתה
שהיה סובל את השפלות ...

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע אמר: מכיון שכל
ישראל היו תלויים במשה, בנשמה הכללית, היה הוא
צריך להעלות את כולם לעילא, לפיכך הוכרח להשפיל
את עצמו נמוך מכל נמוך, כדי שבהתנשאו לה' יתעלו
עמו גם הגרועים והשפלים ביותר.

מספרים שהרה"ק רבי מנדל מויטבסק זי"ע היה חותם
"השפל באמת", והעיד עליו רבו הבעש"ט הק' זי"ע
שהוא ענותן ושפל רוח. אבל בחיצוניותו לא היה ניכר
בו שום סימן של ענוה ושפלות. וידידו הרה"ק בעל
ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע המשיל עליו כך: משל
לאחד שהיתה לו מרגלית טובה ששוויה הון רב, וחשש
מפני גנבים. עמד והטמין אותה באשפה, שאין איש
מעלה על דעתו שבו מטמינים אוצר חשוב כזה. כך רבי
מנדל, עניו הוא בתכלית, והוא חושש שמא מידת
הענוה שלו תהיה מקור יניקה לקליפות, עמד והטמין
אותה במקום מטונף – כלומר בגיאות.

הגה"ק המהרש"ם מברעז'אן זצ"ל כותב בשם הרה"ק
המוהר"ש מבעלזא זי"ע: בכל מידה יש בחינת אמת
ובחינת שקר. הגאווה – 'ויגבה לבו בדרכי ה' – זו גאווה
אמת. 'תועבת ה' כל גבה לב – זו גאווה שקר. כן בענוה,
יש ענוה דקדושה ויש ענוה פסולה. ואבן בוחן בין
השתיים: מי שהוא עניו-שקר חושב עצמו לאפס וגם
את אחרים. מי שהוא עניו-אמת מחשיב את כל העולם
לצדיקים ורק הוא רשע בעיניו. הוא "עניו מכל
האדם" ... הפטיר הרבי: מוטב להיות גאה ולחשוב אני

טוב וכולם טובים, מלהיות עניו-שקרן ולחשוב אני רע
וכולם רעים...

יורד ה' בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם: (יב ה)

ברש"י: ויצאו שניהם – ומפני מה משכן והפרידן
ממשה, לפי שאומרים מקצת שבחו וכו', וכן מצינו בנח
שלא בפניו נאמר 'איש צדיק תמים' ובפניו נאמר 'כי
אותך ראיתי צדיק לפני'. דבר אחר, שלא ישמע בנדיפתו
של אהרן.

אומר ה"פני יצחק" לבאר הטעם, למה הביא רש"י
פירוש נוסף, משום שהטעם שלא אומרים כל שבחו
של אדם בפניו הוא כדי שלא יתגאה, אבל אצל
משרע"ה שהתורה העידה עליו 'ענו מכל האדם שעל
פני האדמה' – ודאי לא יבוא לידי גיאות מכך, ומדוע
א"כ משכן והפרידן ממשה, לזה הביא טעם נוסף 'שלא
ישמע בנדיפתו של אהרן'.

במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו: (יב ו)

מפרש הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע: שעיקר
השגת העבדות וההתחברות אליו ית"ש הוא ע"י
מניעות ועיכובים דווקא, כמו ה"מראה" שנעשית ע"י
מניעה ועיכוב מן הצבע החוסם בעד הראות, זהו
הכוונה בבחינת "המראה" אשר אליו אתודע.

לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: (יב ז)

ב"קהלת משה" כתב בהקדם שמביא בשם הרבי
מלובלין זי"ע לפרש הפסוק: 'לא תעשון כן לה'
אלקיכם', 'כן' הוא לשון הצדקה ואישור שהדברים
נכונים, כמו 'כן בנות צלפחד דוברות', לזה קאמר לא
תעשון כ"ן לה' אלקיכם, כלומר שלא יצדיקו הנהגת
הבורא לומר שכן טוב ונכון כל מה שהקב"ה עושה, רק
צריכים להפך הדינים לרחמים, והצדיקים צריכים לומר
אל הקב"ה "לא כן", דהיינו שלא יסכימו עם גזירות
הקב"ה, רק יפעלו לבטל הגזירה, עבדה"ק.

ועל פי זה מבאר ה"קהלת משה" פירוש הכתוב כאן,
"לא כן", רצ"ל מי הוא זה שיש לו הכח לומר להקב"ה
"לא כן" ולא נסכים עם גזירתך, הוא רק מי שהוא
כבחינת "עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא", רק הוא
רשאי לדבר באופן כזה כלפי הקב"ה.

מסביר ה"שפת אמת" זי"ע: כל הנביאים היו צריכים

להשתנות בזמן הנבואה על ידי התפשטות הגשמיות ולהיעשות כבריה חדשה, כמה שנאמר שבשעה שהנבואה היתה שורה עליהם היו פניהם מאירים כלפידים. אם כן אין הנבואה דבוקה בהם בעצם. ואלו משה רבינו כשהוצרך לדבר עם הבריות שם על פניו מסוה והתלבש בגשמיות. כשהנבואה דברה בו היה בעצם טבעו, כמו שנאמר 'פה אל פה אדבר בו'. לכן נאמר עליו: 'כי בכל ביתי נאמן הוא', משה היה נביא של קבע, ונביאים אחרים – של ארעי, כי רק בשעת הנבואה היתה לבם דבקות בשרשם של מעלה.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע כותב: מילת 'נאמן' – פירושו מסור לדבר, כמו 'וכל מעשהו באמונה', שהכוונה שהקב"ה פועל לטובת העולם, וזה המובן כאן: משה לא חש לטובתו ושלמות עצמו כלל, אפילו למדרגות לא שעה, אלא הכל היה לצורך גבוה ולטובת ישראל. וכמאמרם ז"ל "יורד משה מן ההר אל העם", מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם. ולכאורה איזה עסקים היו לו למשה במדבר, אלא הכוונה: מדרגות, וגם לזה לא שם לבו. ולכן נקרא נאמן.

'בכל ביתי נאמן הוא' – מביא הרב אב"ד קוטנא זצ"ל בשם הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע ששאל: וכי מה יש לגנוב בשמים? ואמר: הענין הוא, שכל הנביאים ראו את האלקים באספקלריא שאינה מאירה, בדרך משל וחידות, ואי אפשר היה להם לצייר את האלקים באמנות אומן, את עצמת עוזו כמות שהיא, אחרי שגם הם עצמם ראו אותו רק בדמיון. אולם משה שדבר עם ה' פנים אל פנים, אפשר היה לו למסור ביתר דייקנות ובנאמנות את עצמת עוזו לאמתו, וזה 'בכל ביתי נאמן הוא'.

הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי"ע שהיה פעם אצל רבו המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, ולפני חג הפסח הלך להפרד ממנו כדי לשוב לביתו, כשיצא אמר המגיד לתלמידים שיפצירו בו להשאר כאן, וכן עשו, וחזר הרה"ק להפרד מהמגיד, וכשיצא אמר שוב המגיד להתלמידים שיבקשו ממנו להשאר כאן, וחזר הדבר כמה פעמים, ולבסוף נסע הרה"ק לביתו, ובאותו חול המועד פסח נסתלק לב"ע, אז הבינו התלמידים הק' למה רצה המגיד שיישאר אצלו, שאילו היה נשאר אצל המגיד היה נשאר בחיים.

ושאלו התלמידים את המגיד זי"ע למה לא אמר במפורש להרה"ק רבי אהרן שיש עליו גזירה מן השמים שיסתלק מן העולם ואם יישאר כאן יינצל, וענה על זה המגיד: כי כתיב 'בכל ביתי נאמן הוא', מה שייך שם להיות נאמן? רק "שאינו אומר סודות פון חדר", על כן לא הייתי יכול לגלות לו מדברים הנעלמים מה שעתיד להיות, אך השתדלות היה מותר והייתי צריך לעשות.

פה אל פה אדבר פה ותמונת ה' יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה: (יב ח)

בספר "לקוטי מהר"ם" מקשר הדברים: דאיתא במס' יומא [ט:] דמי שהיה ריש לקיש מדבר עמו, היו נותנים לאיש ההוא ממון בלא עדים, כי אמרו בני אדם דלולא שהאיש ההוא היה נאמן, לא היה ריש לקיש מדבר עמו, וזשה"כ 'לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא' – וראיה שהוא נאמן וצדיק, 'כי פה אל פה אדבר בו' – ומזה שאנכי מדבר עמו תוכלו להיוכח שהוא צדיק, ק"ו מריש לקיש.

הקשה הרבי מקאצק זי"ע: הלא אינו גוף ובעל תמונה. ופירש בשם הרמ"ע מפאנו: ותמונת ה' "יביט" כמו שהשי"ת מסתכל מה שהיה ומה שיהיה, כך ההבטה של משרע"ה היה מה שהיה ומה שיהיה א הימעלישע קיק.

בנוסח אחר: כה היו דבריו של הרבי מקאצק זי"ע טרם פטירתו: על משרע"ה נאמר "ותמונת ה' יביט" – ה' העניק למשה מתנה נפלאה זו שבכל אשר התבונן לא ראה גשמיות רק תמונת ה', את כח האלקות שבדבר.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם אז"ל: דאיתא הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום, וזה מה שמשרע"ה השפיע שיתעורר מהשמים שישפיעו לבנ"י שגם הם יתנהגו במדות אלו שהם תמונת השי"ת, שתהיה הבטה מהשי"ת מלמטה למעלה על בנ"י.

והוסיף ע"ז: שיכול להיות יותר בעמקות, דהנה ישנם עבירות קשות דלא חמאי אפי שכינתא, וזה היה עבודת משרע"ה שכן תהיה להם הבטה מהשי"ת, אפילו מ'פאלט א דארך, מ'טיט געוויסטע עבירות ומאבדים את הצלם אלקים, מ"מ פעל משה שכן יסתכלו עליהם מהשמים וכן יהיה אפי חמי שכינתא.

ושאל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: הרי מש"ר היה אותו קרוב של מרים כמו אהרן, וא"כ למה הגמ' היתה צריכה להביא פסול מיוחד של זר אצל משה רבינו? ותיירץ, דהנה אי' בגמ' [סנהדרין כד.] נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים, וא"כ משה רבינו שהתורה עצמה מעידה עליו "בכל ביתי נאמן הוא" בודאי שלא היה נפסל בתור קרוב, ולכן צריך להגיע גם לפסול של זר.

עו"א: שע"י שדיברה עליו לשה"ר, ניתקה את עצמה מן האחוה, ולכך לא יכל להתפלל עבורה אפילו שהיתה אחותו, והיה לו דין של "זר".

הרה"ק הרי"א מראדזמין זי"ע בספרו "בכורי אביב" כתב לתירץ: דמש"ר איש האלקים אין לו יחוס משפחה, והרי זה כמ"ש בזוה"ק שאמר יתרו למשה 'אשתך ושני בניה עמה' – וכי בניה הם ולא בניו, אלא מיום דאיזדווג בשכינה אין קרויין בניו.

כותב הרה"ק מאוסטרובצה זי"ע ב"מאיר עיני חכמים": שלכאורה היה עלינו לתמוה, מה בכך שאהרן היה קרוב, והלא קיי"ל ד'גר שנתגייר כקטן שנולד דמי', ובטלה קריבתו לקרוביו, וא"כ הלא אהרן ומרים נתגיירו בעת קבלת התורה [עיין יבמות מו.], ושוב לא היו קרובים ויכול היה אהרן להסגירה? אולם זאת יש ליישב לפי מש"כ המהר"ל ב"גור אריה" [בפר' וישב], שבשעת מתן תורה לא שייך דין 'גר שנתגייר כקטן שנולד', כי אין אומרים דין זה אלא במי שנתגייר מרצונו הטוב, אבל אם כפאוהו להתגייר – אינו נחשב כקטן שנולד, ואם כן מיושב, שהרי על הנאמר 'ויתיצבו בתחתית ההר', דרשו חז"ל שכפה עליהם הר כגיגית, וא"כ היתה הגירות בעל כרחם, ועל כן לא אומרים לגביהם 'גר שנתגייר כקטן שנולד', ולא בטלה הקירבה, ומובן מדוע אמרה הגמרא שאהרן היה קרוב ועל כן לא יכול היה לראות את נגעה של מרים.

אלא שכל זה הוא רק לגבי אהרן, שהיה תחת ההר עם כל בני ישראל, וא"ת הלא משרע"ה היה אז על ההר וקיבל תורה מסיני שלא ע"י כפייה, ולגביו אכן נאמר דין 'גר שנתגייר כקטן שנולד', וא"כ בטלה קירבתו למרים ומצד זה היה יכול לראות נגעה, ומשום כן לגבי משה אמרה הגמ' שגם הוא לא יכל לראות את נגעה, אולם מטעם אחר – משום שהיה זר ואין זר רואה את הנגעים.

חסידים מספרים שהגאון הגדול בעל "קצות החושן" זצ"ל היה רבה של סטרי, והיה מתנגד מובהק לחסידות, וזלזל בכבודם של גדולי החסידות ובתוכם גם בכבוד הרבי מלובלין זי"ע. ומספר חסידים אשר שמעו זאת לא התאפקו ופגעו בו. בעל ה"קצות" הכריז עליהם ניזוי ושמטא למשך חודש ימים. החסידים הממונים נסעו ללובלין כדי לשבת שם בבית מדרשו של ה"חוזה" במשך ימי ניזוים, וגם להתאונן בפני רבם על רבה של סטרי שפגע בכבוד האדמו"ר"ם. אולם ה"חוזה" צוה שלא לתת להם להכנס עד שיעבור זמן הניזוי. לאחר שלשים ימי השמטא נכנסו אליו והתאוננו על רבה של העיר, ועל התנגדותו לחסידות ולמורי דרכה.

אמר להם ה"חוזה": בתורה מסופר שאמר ה' לאהרן ולמרים "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה". וברש"י: אינו אומר עבדי משה, אלא בעבדי במשה, בעבדי אף על פי שלא משה, במשה אפילו שאינו עבדי, כדאי היה לירוא מפניו. ולכאורה הדבר תמוה, מפני משה שאינו עובד ה' – למה צריכים להתיירא? אבל ההסבר הוא עפ"י דאיתא בגמרא שאמר רבן יוחנן בן זכאי כלפי רבי חנינא בן דוסא תלמידו: הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך. כי ישנם גדולי ישראל שהם שרי התורה, שעוסקים בה יומם ולילה, וישנם צדיקי ישראל שהם עבדי ה' העוסקים בעבודה ומשמשים לפני המקום כעבד לפני רבו. וזו כוונת רש"י, במשה, הן מפני שהוא גדול הדור, אע"פ שאינו עבדי כדאי להתיירא מפניו, ומאחר שהרב בעל ה"קצות" הוא שר התורה, אסור לכם לפגוע בכבודו.

והענן סר מעל האהל וגו' והנה מרים מצרעת כשלג: (יב י)

בספר "עדות ביוסף", מביא מהגאון אב"ד דגליל לבוב יע"א דיש לדקדק מה בא לומר בזה שהענן סר או לא. ותיירץ, שהלא אין רואין נגעים ביום המעון [נגעים פ"ב מ"ב], ולכן קאמר הכתוב שהענן סר מעל האהל, ואז ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת ודפח"ח.

אל נא וגו' אשר בצאתו וגו': (יב יב)

בגמרא [זבחים קב.]: מרים מי הסגירה אם תאמר משה הסגירה משה זר הוא ואין זר רואה את הנגעים, ואם תאמר אהרן הסגירה אהרן קרוב הוא ואין קרוב רואה את הנגעים.

ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה: (יב יג)

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע שואל: ויש להבין, הא צריכין להזכיר את החולה בשמו ובשם אמו בשעת התפילה, ולמה לא הזכיר משה שם מרים ושם אמה בתפלתו. ומפרש דהנה רפ"א נ"א גימטריא מרי"ם יוכב"ד, ובזה מרמז הכתוב שמה רבנו אכן התפלל עליה בהזכרת שמה ושם אמה.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע מוסיף על דברי הדגמ"א: ומה שלא הזכיר תיבת בת [מרים בת יוכבד] י"ל לפי ש'בת' היא השכינה ומרומז במה שאמר א-ל. ובגמ' איתא דמהכא ילפינן שבשמתפלל על חולה אינו צריך להזכיר שמו, ובמגן אברהם בשם מהרי"ל דזה רק כשמתפלל בפניו. ועיי"ש בהמשך דבריו.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק: הלא אמרינן בגמ' [ברכות כד]: שאסור להשמיע קולו בתפילה, ומדוע כאן צעק?

ופירש ואמר: אפשר לומר עפ"י מה שהביא רש"י שמש"ה לא האריך משה בתפילה שלא יהו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא מאריך בתפילה עיי"ש. ולכן התפלל בקול כדי שישמעו כולם שמתפלל תפילה קצרה ואינו מאריך ...

ה"זרע שמשון" מתרץ: שאפשר שהמילה 'ויצעק' לא באה לומר שהתפלל בקול רם, רק שהתפלל מקירות ליבו, כדאי' בזוה"ק שמות [יט]: אמר ר' יהודה הלכך צעקה גדולה מכולן, שהצעקה היא בלב עיי"ש. ולפי זה י"ל שמתחילה צעק "בלבו" אל ה', ואחר כך התפלל ועיי"ש עוד תירוצו.

שואל ה"בית יעקב" אב"ד אלכסנדר זצ"ל: מילת 'לאמר' לכאורה שפת יתר, וכן 'נא' השני לכאורה מיותר.

ואפ"ל עפ"י ששמעתי מהרה"ק המגיד מקו"ז'ניץ זי"ע, כי פעם היה בנו הרה"ק רבי משה אליקים בריעה זי"ע חולה מסוכן, ואמר אביו הק': לצד כי הוא נוגע בדבר בוש יבוש לבקש רחמים עבור בנו, כי לטובת עצמו הוא דורש, ואחר כך אמר שמצא עצה, לבקש רחמים על חולי ישראל ולהמליך השי"ת על כל הרפואות של בני" ובכללם ימשיך רפואה לחולי בנו הק'.

כן נוכל לומר כאן, כאשר ביקש אהרן ממשה לבקש רחמים עבור מרים אחותם, היה משה בוש לצד שהיתה אחותו והיה נוגע בדבר, ושם עצה הנ"ל לבקש רחמים על חולי בני", ולכלול גם אותה במידת הרחמים.

וזה 'ויצעק משה אל ה' לאמר' – הצעקה היתה – 'לאמר קל נא רפא' לכל חולי בני", 'נא לה' – פירוש, וכלל בתפילתו ג"כ 'נא לה' – שגם מרים אחותו תתרפא. ואין לך דבר שאינה רמוזה באורייתא.

מפרש ה"כתב סופר" זצ"ל: דרש"י הרגיש דמילת 'לאמר' מיותר יעו"ש מה שפירש. ולולי פירושו היה נראה לפרש, כי כשאדם בצרה דעתו מעורבת ומטורפת ואינו יכול ליישב ולכוון דעתו להתפלל כראוי בכוונה רצויה, ומשרע"ה שהיה משתתף בצרת אחותו כל כך גם כן לא היה יכול לכוון בתפילתו כראוי, על כן 'ויצעק משה אל ה' כצועק מתוך צער, וביקש מאיתו יתברך 'לאמר א-ל נא רפא נא לה', שיהיה יכול לומר בכוונה רצויה את התפילה 'א-ל נא' וגו'.

ראיתי בשם הרה"ק מסקולען זי"ע ווארט נפלא: תפילה זו 'קל נא רפא נא לה' – התפלל משה רבינו ע"ה על רפואת אחותו מרים. ויל"פ מה שהתפלל בשם 'א-ל' דוקא.

עפ"י המבואר בספה"ק סגולה לעורר רחמים על איש ישראל, בזה שמעוררים מדת הדין על אומות העולם, שעניי ה' בגוים תצפינה, איך הם מתנהגים, ולעומתם כאשר יסתכל במעשי בני ישראל, יתמלא עליהם במידת הרחמים. וידוע מעשה מהרה"ק רבי זושא זי"ע שנחלה ר"ל ושלחו מברק להסב"ק משפאלי זי"ע שיעורר רחמים עליו, ונענה הרה"ק משפאלי ואמר: רבש"ע, אם אבקש זכות על הרבי ר' זושא הנה לא יצדק לפניך כל חי, ואפשר ח"ו יהיו מקטרגים שיקטרגו ח"ו, אמנם זאת אוכל להמליץ אשר שום מקטרג לא יוכל לקטרג עליו, הלא בשכינות עיר שפאלי נמצא עיר פלוני שגרים שמה כמה אלפים גוים וכולם מסתובבים בריאים וביניהם לא תוכל למצוא אף אחד כהרבי ר' זושא, וא"כ אם הם יכולים לילך בריאים מכ"ש הרבי ר' זושא ולמה יגרע מהם, וכן היה שנתרפא. [וידוע מאדמו"ר הרה"ק מסדיגורא צוק"ל שאמר שסיפור מעשה זה מסוגל לרפואה].

וע"כ כאשר התפלל משרע"ה על רפואת אחותו הזכיר שם א-ל, כי רצה לעורר בזה מידת קל וחומר, וידוע מספיה"ק שהי"ג מדות של רחמים מכוונות נגד הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ומידת א-ל-ל מכוונת כנגד מידת קל וחומר, ובזה המשיך לה רפואה, בהתעורר מידת ק"ו מהעכו"ם המסתובבים בריאים וחזקים, ומכל שכן צריך להיות כל איש ישראל. ודפח"ח.

ברש"י: מפני מה לא האריך משה בתפילה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה.

שואל הגאון רבי נתן גשטטנר זצ"ל בספרו "להורות נתן": והוא פלא, וכי מה היה לו לעשות כשאחותו עומדת בצרה אם לא לעמוד בתפילה?

ויל, דהנה יש צדיק שמתפלל להשי"ת לרחמים בבחינת 'תחנונים ידבר רש', ויש צדיק הגוזר והקב"ה מקיים, וכענין 'ותגזור אומר ויקם לך'. והנה משרע"ה רצה שיפעול בתפלתו בבחינת תחנונים ולא בבחינת וצדיק גוזר, וכמו ששמעתי בשם אדמו"ר הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע שאחד בא לפניו בבקשה גדולה, והלה מרוב צער אמר, הלא הרבי צדיק ויגזור אומר שתבוא לו ישועה, וע"ז השיב הרה"ק: אני אינני גוזר כי אין רצון צדיקים לגזור.

וזה שהיה יכול להיות תרעומתם של ישראל, אחותו עומדת בצרה והוא מרבה בתפילה בדרך תחנונים, ואמאי אינו גוזר, אולם משרע"ה ביקש שלא יצטרך לגזור אלא שיפעול בדרך תפילה. וזה שאמר א-ל נא – אין נא אלא לשון בקשה, אני רק מבקש, 'רפא נא לה' – שהרפואה תבוא בדרך בקשה, ולא בדרך ותגזור אומר.

ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף: (יב יד)

מה ענין של 'אביה' כאן, ולמה כפל הלשון 'ירק ירק'? ונראה לומר אומר הרה"ק רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצה זי"ע: על פי ביאור רש"י עה"פ 'וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי', שהיה פרוש ממנה מפני גזירת פרעה וחזר ולקחה. וזה 'וילך' שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזרתך קשה משל פרעה.

לכאורה קשה, על מרים הצדקת איך דיברה כך אל אביה, והרי היא היתה מחוייבת בכבודו? אלא שחשבה שאביה עובר על דבר תורה ואז מותר לומר, אבא כך

כתוב בתורה. כי סברה שעדיין לא קיים המצוה הראשונה, וכבית שמאי שסוברים שיש צורך בשני זכרים דווקא, ואילו אז לא היה לעמרם אלא בן ובת בלבד והם אהרן ומרים. אבל עכשיו שדיברה סרה על משה רבינו, אף שלמשה היו כבר שני בנים, התעורר נגדה גם החטא הראשון שזלזלה בכבוד אביה. ובזה מתיישב מה שלא נענש אהרן גם הוא.

ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים: (יב טו)

ברש"י: זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעבבה למשה וכו'.

אומר הרה"ק מגוסטנין זי"ע: מתן שכרה של מרים הוכיח שנמחל לה עון זה של לשון הרע, שהרי עונשו של מספר לשון הרע הוא שמאבד זכויותיו לטובת מי שדיבר עליו, וכשהמתינו ישראל – בשביל שעה אחת שנתעבבה למשה – נתגלה לכל כי סר עונה וחטאה נתכפר שהרי נותרו זכויותיה.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע אומר: איתא במשנה [סוטה ט:]: וכן לענין הטובה, מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר 'ותתצב אחותו מרחוק' לפיכך נתעבבו לה ישראל שבעה ימים במדבר שנאמר 'והעם לא נסע עד האסף מרים'. ואיתא בגמרא [שם] 'ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו' - פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר, ובבעל הטורים איתא שיש בפסוק זה שבע תיבות לכך המתינה לה שכינה שבעה ימים, ואיתא שחלק לה הקב"ה כבוד, ומקשה ה"שפת אמת" [בליקוטים] מה היה הכבוד בזה שכל ישראל המתינו עבורה עד שתתרפא מצרעתה, ואדרבה היה בזה בושה שעי"ז כולם ידעו מזה, ויותר כבוד היה אילו היו ממשיכים במסעם והיתה היא הולכת עמם מחוץ למחנה ולא היו כולם יודעים מזה?

אולם אפשר ליישב [והגם שקשה ליישב כן מאחר שזקיני השפת אמת ז"ל לא יישב כן, ואולי לא רצה לומר זה התיורן] שהיה כן בכדי שיהא תיקון, שכל הענין היה לפעול דרך שיהיה תיקון על לשון הרע, ונהיה מזה מצוה, זכירה תמידית, 'זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים', אחת משש זכירות, וזהו הכבוד שחלקו למרים [שעל ידי שידיעו הכל ויזכרו במעשה מרים יהיה התיקון, וזהו כבודה שלא חטאה אלא לתיקון הכלל].

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים זי"ע בענינים שונים:

הבעש"ט הק' זי"ע אמר: אם שומעים דבר לא טוב על אחד מישראל, אפילו כשאין מכירים אותו, צריך להצטער צער רב, דממה נפשך אחד משניהם בודאי לא טוב, דאם אמת הדבר שמספרים על פלוני, הרי אותו האיש לא טוב. ואם אינו אמת – הרי המספר נמצא במצב לא טוב...

מעשה ברבי יוסף דב בעל ה"בית הלוי" מבריסק זצ"ל, שהוזמן לעיירה קטנה ליישר ההידורים מסביב לשאלת בחירת רב במקום. ראה רבי יאשע בער כי המחלוקת עצומה, ובווערת כאשר לזהות, עד ששכחו כל התושבים את דאגת הפרנסה וכל דאגותיהם האחרות והצטרפו לצדדים וצדדי צדדים לעסוק בסכסוך הרב והרבנות.

אמר להם הרב מבריסק: כל ימי הייתי תמה, אחרי פרשת המתאוננים והמתלוננים, מחלוקת בשר התאווה ובכייט העם למשפחותיו, נאמר 'ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש' – וכי מה תקנה ותרופה יש במינוי זקנים למצב הקשה של ריב ומדנים, אכן עתה נודע לי הדבר, כיון שראה הקב"ה שהם מתרעמים ומרעישים, מריבים ומרננים בעיני המזון, מן בשר ופרנסה, אמר 'אספה לי שבעים איש', צוה להם ויערכו בחירות וישכחו עניותם וריבם, ועמלם וכל דאגותיהם, יעסקו ויתעסקו רק בבחירות...

סיפר הרה"ק ה"ברכת אברהם" מסלונים זי"ע:

פעם הגיע אחד מגדולי החסידות לביקור בארץ ישראל והיה כמה שבועות בטבריה, וחסידיו סלונים שם ובראשם הגה"צ רבי משה קליערס זצ"ל עשו הכל כדי לכבד אותו. באותו זמן פגש מאן דהו ב"ברכת אברהם" זי"ע ושאלו: מה יצאתם מגדרכם לכבד את אותו רבי, הרי אינו רבכם? השיב לו ה"ברכת אברהם" זי"ע: "אצלכם אומרים שהרבי שלכם הוא הצדיק הגדול

ביותר בדור, וא"כ נראה לכם שאחרים סבורים שרבים הכי גדול, וזו סתירה לדעתכם. אבל אצלנו המבט על כך הוא כמו בצבא: לצבא יש חילות רבים – חיל הים, חיל רגלי, חיל השריון וחיל האוויר. חיל אחד אינו סותר את זולתו אלא אדרבה – משלים אותו, כי הצבא זקוק לכל החילות. ואם יבוא המפקד של חיל הים לביקור בחיל האוויר, האם לא יכבדו אותו בראוי? כך לכל חסידות ולכל קהילה יש דרך ותפקיד משלה, ומכולן יחד נוצרת השלימות.

פעם הביא מחבר אחד את ספרו לפני המלבי"ם זצ"ל כדי שיעיין בו ויתן לו את הסכמתו עליו. הספר שחיבר נסב על המסורה, והוא הכיל "מאמר בקרי וכתבי". ישב המלבי"ם על מקומו, כשהוא מעיין והופך בדפי כתב היד שבידו לפתע התרומם ממקומו, כולו משתומם. המחבר הביא מן המדרש שה' דבר עם משה ואהרן יחדו י"ז פעמים. והנה הולך המחבר ומונה את כל המקומות בתורה ומוצא רק ט"ז פעמים כשהוא נשאר בצ"ע על דברי המדרש!

פנה המלבי"ם אל המחבר: "מאין יודע כבודו שבתורה יש רק ט"ז פעמים ולא י"ז?"

"הנה המקומות..." – ביקש המחבר להשיב ולפרט את המקומות בתורה שבהם דבר ה' אל משה ואהרן יחדיו. "לא" – אומר לו המלבי"ם בתוקף – "ענה לי תשובה ברורה על שאלתי, האם מנית וספרת בעצמך את כל המקומות שבתורה שאתה מזכירם, או לא?" "מובן שספרתי" – ענה המחבר.

אז פתח המלבי"ם והשיבו בתקיפות: "לא, אין הדבר נכון, אתה לא ספרת!", אני אומר לך מאין ידעת את המקראות. אתה קראת במסורה שנאמר בתורה י"א פעמים 'ויאמר ה' אל משה ואל אהרן', ה' פעמים 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן', וביחד ט"ז פעמים. אולם יש עוד פסוק האומר: 'ויאמר ה' פתאם אל משה ואל אהרן', אולם את הפסוק הזה המסורה אינו מונה וזאת מפני המילה 'פתאם' המופיעה בו. אין המדרש כולל כמובן במנין הפעמים שדבר ה' אל משה ואל אהרן גם בפעם הזו, נמצא אם כן, י"ז פעמים, ובאים דברי

המדרש אל מקומם.

המחבר הודה בבושט פנים לדברי המלבי"ם. אלא שאז הוכיחו המלבי"ם ואמר: "אסור היה לך לשקר ולומר שספרת בעצמך את כל המקומות, כאשר לא עשית כן, ומשום כך לא יהיה לי עסק עמך בזה", והשיב לו את כתב היד...

סיפור השבוע

ב"מפי ספרים וסופרים":

כאשר שימש הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע כמרא דאתרא בעיר שינאווא, כעס עליו שר העיר מחמת איזו סיבה, ושלח להודיע לו שהוא עתיד לנקום בו נקם ויענישנו קשות. והנה, בימים ההם היתה יד אדונים תקיפה מאד, ואעפ"כ כאשר הגיעו דבריו לאזני ה"ישמח משה" לא נבהל כלל, וכשהוא שליו ורגוע התחיל לספר לסובביו מעשה שהיה:

בימי הגאון רבי חיים ראפפורט זצ"ל אב"ד לבוב [חי בתקופת הבעש"ט הק' זי"ע, ולא היה נמנה בין עדת החסידים]. היה שם רשע שהתנכל אליו בכל עת מצוא וגרם לו צרות רבות ורעות, פעם אף איים עליו שיהרגהו נפש ח"ו, ויהי כשמוע שהוא נמצא בסכנת חיים, פנה אל זוגתו ואמר לה, דכיוון דאיכא למיחש לדברי השר הרשע, על כן מוכרחים הם 'לבלות' לילה אחד ולהתפלל אל ה' שינחל רשע זה מפלה למען ינצלו מידו, וכן עשו, באותו לילה עמד הגר"ח בזוית זו והתפלל והיא עמדה בזוית זו והתפללה, ובהשתפכות הנפש ובלב נשבר אמרו פרקי ומזמורי תהלים בכל אותו לילה, ויעתר להם ה' וישמע לקול צעקתם, ועוד באישון לילה כרע השר ומת במיתה משונה, וסיים ה"ישמח משה" ואמר: "המה אמרו תהלים כל הלילה והתפללו, אולם אני טרוד מאד בשיעורים ולימודים בסדרן, ואין לי פנאי לומר תהלים, וגם זוגתי הרבנית חלשת המזג היא, ואין כח עמה להיות ניעורה כל הלילה להתפלל, על כן מבקש אני מאת ה' שיעזרנו בלא זה.

לא עברו ימים מועטים, ואותו שר נסע ליריד בעיר טארניגראד, ובחזרתו לביתו בשעת לילה מאוחרת ירד מעגלתו עייף ומותש, ובלי משים דרך ברגלו על אקדחו, ובטעות נפלט כדור לתוך צווארו וכרע ארצה ומת, כן יאבדו כל אויבך ה'.

זכותם יגן עלינו

ידידי חביבי

**בשבת זו יקראו בפרשת בהעלותך
ושם יש את פ' פסח שני למי שהיה בדרך
רחוקה
ולרמז שגם אנו יכולים להתקרב ע"י לימוד
התורה
בפרט אחרי חג מתן תורה שקבלנוה בשמחה
וגם להוושע בבני חיי מזוני רויחי בזאת השנה
שנשמע ונתבשר בשורות טובות מכל
המשפחה
אמן יענו אחריו כולם במהרה!
ידידכם אוהבכם**

לעילוי נשמת

**ידידינו היקר מבעלי דפוס "ישורון"
מזכה הרבים בהדפסת החוברות
ללא תשלום מדי שבת בשבתו
הר"ר יעקב עקיבא ריטר ז"ל
נלב"ע ערב ראש השנה תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.**